

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

04. Σχόλια για τις ρήσεις του Βούδα (04. Itivuttaka-aṭṭhakathā)

4. Η ενότητα των τεσσάρων (4. Catukkanipāto)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

04. Σχόλια για τις ρήσεις του Βούδα

4. Catukkanipāto

1. Brāhmaṇadhammayāgasuttavaṇṇanā

100. Catukkanipātassa paṭhame ahanti attaniddeso. Yo hi paro na hoti, so niyakajjhattasaṅkhāto attā “aha”nti vuccati. Asmīti paṭijānanā. Yo paramatthabrāhmaṇabhāvo “aha”nti vuccamāno, tassa attani atthibhāvaṃ paṭijānanto hi satthā “asmī”ti avoca. “Ahamasmī”ti ca yathā “ahamasmi brahmā mahābrahmā, seyyohamasmi”ti ca appahīnadiṭṭhimānānusayā puthujjanā attano diṭṭhimānamaññanābhinivesavasena abhivadanti, na evaṃ vuttaṃ. Sabbaso pana pahīnadiṭṭhimānānusayo bhagavā samaññaṃ anatidhāvanto lokasamaññānurodhena veneyyasantānesu dhammaṃ paṭiṭṭhapento kevalaṃ tādissassa guṇassa attani vijjāmānataṃ paṭijānanto “ahamasmi”ti āha. Brāhmaṇoti bāhitapāpattā brahmassa ca aṇanato brāhmaṇo. Ayañhettha attho - bhikkhave, ahaṃ paramatthato brāhmaṇosmīti. Bhagavā sabbākāraparipuṇṇassa dānasamṃyamādivatasamādānassa niravasesāya tapacariyāya pāraṃ gato sammadeva vusitabrahmacariyavāso sakalavedantagū suvisuddhavijjācaraṇo sabbathā ninhātapāpamalo anuttarassa ariyamaggasaṅkhātassa brāhmaṇassa vattā pavattā, superisuddhassa ca sāsanaḥbrahmācariyassa pavedetā, tasmā sabbaso bāhitapāpattā brahmassa ca aṇanato kathanato paramatthena brāhmaṇoti vuccati.

Iti bhagavā sadevake loke attano anuttaraṃ brāhmaṇabhāvaṃ pavedetvā yāni tāni brāhmaṇadānādīni cha kammāni brāhmaṇassa paññāpentī, tesampi superisuddhānaṃ ukkaṃsato attani saṃvijjāmānataṃ dassetuṃ “yācayogo”tiādimāha.

Tattha yācayogoti yācehi yutto. Yācantīti yācā, yācakā, te panettha veneyyā veditabbā. Te hi “desetu, bhante bhagavā, dhammaṃ; desetu, sugato, dhamma”nti bhagavantaṃ upasaṅkamitvā dhammadesanaṃ yācanti. Bhagavā ca tesaṃ icchāvighātaṃ akaronto yathāruci dhammaṃ desento dhammadānaṃ detīti yācayogo, sadā sabbakālaṃ tehi avirahito. Atha vā yācayogoti yācanayoggo, adhippāyapūraṇato yācituṃ yuttoti attho “yājayogo”tipi pāṭho. Tattha yājo vuccati mahādānaṃ, yitṭhanti attho. Idha pana dhammadānaṃ veditabbaṃ, yāje niyuttoti yājayogā. Sadāti sabbadā, anavaratappavattasaddhammamahādānoti attho. Atha vā yājena yojetītipi yājayogo. Tividhadānasaṅkhātena yājena satte yathārahaṃ yojeti, tattha dāne niyojetīti attho. “Yājayogo satata”ntipi paṭhanti. Payatapāṇīti parisuddhahattho. Yo hi dānādhimutto āmisadānaṃ dento sakkaccaṃ sahatthena deyyadhammaṃ dātuṃ sadā dhotahatthoyeva hoti, so “payatapāṇī”ti vuccati. Bhagavāpi dhammadānādhimutto sakkaccaṃ sabbakālaṃ dhammadāne yuttappayuttoti katvā vuttaṃ “payatapāṇī”ti. “Sadā”ti ca padaṃ imināpi saddhiṃ yojetabbaṃ “sadā payatapāṇī”ti. Avibhāgena hi satthā veneyyalokassa saddhammadānaṃ sadā sabbakālaṃ pavattento tattha yuttappayutto hutvā viharati.

Aparo nayo - yogo vuccati bhāvanā. Yathāha “yogā ve jāyate bhūrī”ti. Tasmā yājayogoti yājabhāvanam, pariccāgabhāvanam anuyuttoti attho. Bhagavā hi abhisambodhito pubbe bodhisattabhūtopi karuṇāsamussāhito anavasesato dānam paribrūhento tattha ukkaṃsapāramippatto hutvā abhisambodhiṃ pāpuṇi, buddho hutvāpi tividham dānam paribrūhesi visesato dhammadānam, parepi tattha niyojesi. Tathā hi so veneyyayācakānam kassaci saraṇāni adāsi, kassaci pañca sīlāni, kassaci dasa sīlāni, kassaci catupārisuddhisīlam, kassaci dhutadhamme, kassaci cattāri jhānāni, kassaci aṭṭha samāpattiyo, kassaci pañcābhīṇṇāyo, cattāro magge, cattāri sāmāññaphalāni, tisso vijjā, catasso paṭisambhidāti evamādilokiyalokuttarabhedam guṇadhanam dhammadānavasena yathādhippāyam dento pare ca “dethā”ti niyojento pariccāgabhāvanam paribrūhesi. Tena vuttam “pariccāgabhāvanam anuyutto”ti.

Payatapāṇīti vā āyatapāṇī, hatthagatam kiñci dātum “ehi gaṇhā”ti pasāritahattho viya ācariyamutṭhiṃ akatvā saddhammadāne yuttappayuttoti attho. Payatapāṇīti vā ussāhitahattho, āmisadānam dātum ussāhitahattho viya dhammadāne katussāhoti attho. Antimadehadharoti brahmacariyavasena brāhmaṇakaraṇānam dhammānam pāripūriyā pacchimattabhāvadharī. Avusitavato hi vasalakaraṇānam dhammānam appahānena vasalādisamaññā gati āyatim gabbhaseyyā siyā. Tena bhagavā attano accantavusitabrāhmaṇabhāvam dasseti. Anuttaro bhisakko sallakattoti duttikicchassa vaṭṭadukkarogassa tikicchano uttamo bhisakko, aññehi anuddharaṇiyanam rāgādisallānam kantanato samucchavedasena samuddharaṇato uttamo sallakantanavejjo. Iminā nippariyāyato brāhmaṇakaraṇānam dhammānam attani patiṭṭhitānam parasantatiyam patiṭṭhāpanena paresampi brāhmaṇakaraṇamāha.

Tassa me tumhe puttāti tassa evarūpassa mama tumhe, bhikkhave, puttā atrajā hotha. Orasāti urasi sambandhā. Yathā hi sattānam orasaputtā atrajā visesena pītusantakassa dāyajjassa bhāgino honti, evametepi ariyapuggalā sammāsambuddhassa dhammassavanante ariyāya jātiyā jātā. Tassa santakassa vimuttisukhassa ariyadhammaratanassa ca ekaṃsabhāgiyatāya orasā. Atha vā bhagavato dhammadesanānubhāvena ariyabhūmiṃ okkamamānā okkantā ca ariyasāvaka satthu ure vāyāmajanitābhijātītāya nippariyāyena “orasaputtā”ti vattabbatam arahanti. Tathā hi te bhagavatā āsayānusayacariyādhimuttiādivolokanena vajjānucintanena ca hadaye katvā vajjato nivāretvā anavajje patiṭṭhapentena sīlādidhammasārīraposanena saṃvaḍḍhitā. Mukhato jātāti mukhato jātāya dhammadesanāya ariyāya jātiyā jātattā mukhato jātā. Atha vā anaññasādhāraṇato sabbassa kusaladhammassa mukhato pātimokkhato vuṭṭhānagāminivipassanāsāṅkhātato vimokkhamukhato vā ariyamaggajātiyā jātātipi mukhato jātā. Sikkhattayasaṅgahe sāsanaadhamme ariyamaggadhamme vā jātāti dhammajā. Teneva dhammena nimmitā māpitāti dhammanimmitā. Satidhammavicayādi dhammadāyādā, na lābhasakkārādi āmisadāyādā, dhammadāyādā no āmisadāyādā hothāti attho.

Tattha dhammo duvidho - nippariyāyadhammo, pariyāyadhammoti. Āmisampi duvidham - nippariyāyāmisam, pariyāyāmisanti. Katham? Maggaphalanibbānappabhedo hi navavidho lokuttaradhammo nippariyāyadhammo, nibbattitadhammoyeva, na kenaci pariyāyena kāraṇena vā lesena vā dhammo. Yam panidam vivaṭṭūpanissitam kusalam, seyyathidam - idhekacco vivaṭṭam patthento dānam deti, sīlam samādiyati, uposathakammaṃ karoti, gandhamālādīhi

vatthupūjaṃ karoti, dhammaṃ suṇāti, deseti, jhānasamāpattiyo nibbatteti, evaṃ karonto anupubbena nippariyāyaṃ amataṃ nibbānaṃ paṭilabhati, ayaṃ pariyāyadhammo. Tathā cīvarādayo cattāro paccayā nippariyāyāmisameva, na aññaṇa pariyāyena vā kāraṇena vā lesena vā āmisam. Yaṃ panidaṃ vaṭṭagāmikusalaṃ, seyyathidaṃ - idhekacco vaṭṭaṃ patthento sampattibhavaṃ icchamāno dānaṃ deti...pe... samāpattiyo nibbatteti, evaṃ karonto anupubbena devamanussasampattiyo paṭilabhati, idaṃ pariyāyāmisam nāma.

Tattha nippariyāyadhammopi bhagavatoyeva santako. Bhagavatā hi kathitattā bhikkhū maggaphalanibbānāni adhigacchanti. Vuttañhetaṃ -

“So, hi, brāhmaṇa, bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā, asaṅgātassa maggassa saṅjanetā...pe... maggānugā ca panetarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā”ti.

“So, hāvuso, bhagavā jānaṃ jānāti, passaṃ passati, cakkhubhūto ñāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto, vattā pavattā, atthassa ninnetā, amatassa dātā, dhammassāmī tathāgato”ti ca.

Pariyāyadhammopi bhagavatoyeva santako. Bhagavatā hi kathitattā eva jānanti “vivaṭṭaṃ patthetvā dānaṃ dento...pe... samāpattiyo nibbattento anukkamena amataṃ nibbānaṃ paṭilabhati”ti. Nippariyāyāmisampi bhagavatoyeva santakaṃ. Bhagavatā hi anuññātattāyeva bhikkhūhi jīvakavatthum ādiṃ katvā paṇītacīvaraṃ laddhaṃ. Yathāha -

“Anujānāmi, bhikkhave, gahapaticīvaraṃ. Yo icchati, paṃsukūliko hotu. Yo icchati, gahapaticīvaraṃ sādīyatu. Itarītarenapāhaṃ, bhikkhave, santuṭṭhiṃyeva vaṇṇemī”ti.

Evaṃ itarepi paccayā bhagavatā anuññātattā eva bhikkhūhi paribhuñjitum laddhā. Pariyāyāmisampi bhagavatoyeva santakaṃ. Bhagavatā hi kathitattā eva jānanti “sampattibhavaṃ patthento dānaṃ datvā sīlaṃ...pe... samāpattiyo nibbattetvā anukkamena pariyāyāmisam dibbasampattiṃ manussasampattiñca paṭilabhati”ti. Yadeva yasmā nippariyāyadhammopi pariyāyadhammopi nippariyāyāmisampi pariyāyāmisampi bhagavatoyeva santakaṃ, tasmā tattha attano sāmibhāvaṃ dassento tattha ca yaṃ seṭṭhataraṃ accantahitasukhāvahaṃ tattheva ne niyojento evamāha “tassa me tumhe puttā orasā...pe... no āmisadāyādā”ti.

Iti bhagavā paripuṇṇavatasamādānaṃ tapacariyaṃ sammadeva vusitabrahmacariyaṃ suvisuddhavijjācaraṇasampannaṃ anavasesavedantapāraguṃ bāhitasabbapāpaṃ satataṃ yācayogaṃ sadevake loke anuttaradakkhiṇeyyabhāvappattaṃ attano paramatthabrāhmaṇabhāvaṃ ariyasāvakānañca attano orasaputtādibhāvaṃ pavedesi. Bhagavā hi “sīhoti kho, bhikkhave, tathāgatassetam adhivacanaṃ arahato sammāsambuddhassā”ti ettha sīhasadisam, “puriso maggakusaloti kho, tissa, tathāgatassetam adhivacana”nti ettha maggadesakapurisasadisam, “rājāhamasmi selā”ti ettha rājasadisam, “bhisakko sallakattoti kho, sunakkhatta, tathāgatassetam adhivacana”nti ettha vejjasadisam, “brāhmaṇoti kho, bhikkhave, tathāgatassetam adhivacana”nti ettha brāhmaṇasadisam attānaṃ kathesi. Idhāpi brāhmaṇa sadisaṃ katvā kathesi.

Idāni yehi dānādīhi yuttassa ito bāhirakabrāhmaṇassa brāhmaṇakiccaṃ paripuṇṇaṃ maññanti, tehi attano dānādīnaṃ aggaseṭṭhabhāvaṃ pakāsetum “dvemāni, bhikkhave, dānāni”tiādi āraddhaṃ. Tattha yāgāti mahāyaññā, mahādānānīti attho,

yāni “yitṭhānī”tipi vuccanti. Tattha
velāmadānavessantaradānamahāvijitayaññasadisā āmisayāgā veditabbā,
mahāsamayasuttamaṅgalasuttacūḷarāhulovādasuttasamacittasuttadesanādayo
dhammayāgā. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

Gāthāyaṃ ayajīti adāsi. Amaccharīti sabbamacchariyānaṃ bodhimūleyeva
suppahīnattā maccherarahito. Sabbabhūtānukampīti mahākaruṇāya sabbasatte
piyaputtaṃ viya anuggaṇhanasīlo. Vuttañhetaṃ -

“Vadhake devadatte ca, core aṅgulimālake;
Dhanapāle rāhule ceva, samacitto mahāmunī”ti. -

Sesam suviññeyyameva.

Paṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Sulabhasuttavaṇṇanā

101. Dutiye appānīti parittāni. Sulabhānīti sukhena laddhabbāni, yattha katthaci vā
sakkā hoti laddhum. Anavajjānīti vajjarahitāni niddosāni āgamanasuddhito
kāyamaṇḍanādikilesavatthubhāvābhāvato ca. Tattha sulabhatāya
pariyesanadukkhassa abhāvo dassito, appatāya pariharaṇadukkhassapi abhāvo
dassito, anavajjatāya agarahitabbatāya bhikkhusāruppabhāvo dassito hoti. Appatāya
vā parittāsassa avatthutā, sulabhatāya gedhāya avatthutā, anavajjatāya
ādīnavavasena nissaraṇapaññāya vatthutā dassitā hoti. Appatāya vā lābhena na
somanassaṃ janayanti, sulabhatāya alābhena na domanassaṃ janayanti,
anavajjatāya vipphaṇṇasāranimittam aññāṇupekkham na janayanti
avipphaṇṇasāravatthubhāvato.

Paṃsukūlanti rathikāsusānasaṅkārakūṭādīsu yattha katthaci paṃsūnaṃ upari ṭhitattā
abbhuggataṭṭhena paṃsukūlaṃ viyāti paṃsukūlaṃ, paṃsu viya kucchitabhāvaṃ
ulati gacchatīti paṃsukūlanti evaṃ laddhanāmaṃ rathikādīsu patitanantakāni
uccinitvā katacīvaraṃ. Piṇḍiyālopoti jaṅghapiṇḍiyā balena caritvā ghare ghare
ālopamattaṃ katvā laddhabhojanaṃ. Rukkhamūlanti vivekānurūpaṃ yaṃkiñci
rukkhasamīpaṃ. Pūtimuttanti yaṃkiñci gomuttaṃ. Yathā hi suvaṇṇavaṇṇopi kāyo
pūtikāyova evaṃ abhinavampi muttam pūtimuttameva. Tattha keci gomuttabhāvitam
haritakīkhaṇḍam “pūtimutta”nti vadanti, pūtibhāvena āpaṇādito vissatṭham
chaḍḍitam apariggahitam yaṃkiñci bhesajjam pūtimuttanti adhippetanti apare.

Yato khoti paccatte nissakkavacanaṃ, yaṃ khoti vuttaṃ hoti. Tena “tuṭṭho hotī”ti
vuttakiriyaṃ parāmasati. Tuṭṭhoti santuṭṭho. Idamassāhanti yvāyaṃ catubbidhena
yathāvuttena paccayena appena sulabhena santoso, idaṃ imassa bhikkhuno
sīlasamvarādīsu aññataram ekaṃ sāmāññaṅgaṃ samaṇabhāvakāraṇanti ahaṃ
vadāmi. Santuṭṭhassa hi catupārisuddhisīlaṃ suparipuṇṇam hoti, samathavipassanā
ca bhāvanāpāripūriṃ gacchanti. Atha vā sāmāññaṃ nāma ariyamaggo. Tassa
saṅkhepato dve aṅgāni - bāhiraṃ, ajjhāntikanti. Tattha bāhiraṃ sappurisūpanissayo
saddhammassavanañca, ajjhāntikaṃ pana yoniso manasikāro
dhammānudhammapaṭipatti ca. Tesu yasmā yathārahaṃ
dhammānudhammapaṭipattibhūtā tassā mūlabhūtā cete dhammā, yadidaṃ
appicchatā santuṭṭhitā pavivittatā asaṃsatṭhatā āraddhavīriyatāti evamādayo, tasmā
vuttaṃ “idamassāham aññataram sāmāññaṅganti vadāmi”ti.

Gāthāsu senāsanamārabbhāti viharādiṃ mañcapīṭhādīñca senāsanam nissāya. Cīvaram pānabhojananti nivāsanādicīvaram, ambapānakādipānam, khādanīyabhojanīyādibhuñjitabbavatthuñca ārabbhāti sambandho. Vighāto vihabhāvo cetodukkham na hotīti yojanā. Ayañhettha saṅkhepattho - “asukasmiṃ nāma āvāse paccayā sulabhā”ti labhitabbaṭṭhānagamanena vā “mayham pāpuṇāti na tuyha”nti vivādāpajjanena vā navakammakaraṇādivasena vā senāsanādīni pariyesantānam asantuṭṭhānam icchitalābhādīnā yo vighāto cittassa hoti, so tattha santuṭṭhassa na hotīti. Disā nappaṭihaññatīti santuṭṭhiyā cātuddisābhāvena disā nappaṭihanti. Vuttañhetam -

“Cātuddiso appaṭigho ca hoti,
Santussamāno itarītarenā”ti.

Yassa hi “asukaṭṭhānam nāma gato cīvarādīni labhissāmī”ti cittaṃ uppajjati, tassa disā paṭihaññati nāma. Yassa pana evaṃ na uppajjati, tassa disā na paṭihaññati nāma. Dhammāti paṭipattidhammā. Sāmaññassānulomikāti samaṇadhammassa samathavipassanābhāvanāya ariyamaggasseva vā anucchavikā appicchatādayo. Adhiggaḥhitāti sabbe te tuṭṭhacittassa santuṭṭhacittena bhikkhunā adhiggaḥhitā paṭipakkhadhamme abhibhavitvā gahitā honti abbhantaragatā, na bāhiragatāti.

Dutiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Āsavakkhayasuttavaṇṇanā

102. Tatiye jānatoti jānantassa. Passatoti passantassa. Yadipe imāni dvepe padāni ekatthāni, byañjanameva nānam, evaṃ santepi “jānato”ti ñāṇalakkhaṇam upādāya puggalam niddisati. Jāṇanalakkhaṇaṇhi ñāṇam. “Passato”ti ñāṇappabhāvam upādāya. Dassanappabhāvaṇhi upādāya ñāṇasamaṅgī puggalo cakkhumā viya puggalo cakkhunā rūpāni, ñāṇena vivaṭe dhamme passati. Atha vā jānatoti anubodhañāṇena jānato. Passatoti paṭivedhañāṇena passato. Paṭilomato vā dassanamaggena passato, bhāvanāmaggena jānato. Keci pana “ñātātīraṇapahānapariññāhi jānato, sikhāppattavipassanāya passato”ti vadanti. Atha vā dukkham pariññābhisamayena jānato, nirodham sacchikiriyābhisamayena passato. Tadubhaye ca sati pahānabhāvanābhisamayā siddhā eva hontīti catusaccābhisamayō vutto hoti. Yādā cettha vipassanāñāṇam adhippetam, tadā “jānato passato”ti padānam hetuatthadīpanatā daṭṭhabbā. Yādā pana maggañāṇam adhippetam, tadā maggakiccatthadīpanatā.

Āsavānam khayanti “jānato, aham bhikkhave, passato āsavānam khayam vadāmī”ti evamāgate sabbāsavaṣaṃvarapariyāye “āsavānam khayā anāsavaṃ cetovimutti”ntiādīsu ca suttapadesu āsavānam pahānam accantakkhayo asamuppādo khīṇākāro natthibhāvo “āsavakkhayo”ti vutto. “Āsavānam khayā samaṇo hotī”tiādīsu phalam.

“Paravajjānupassissa, niccam ujjhānasaññino;
Āsavā tassa vaḍḍhanti, ārā so āsavakkhayā”ti. -

Ādīsu nibbānam.

“Sekhassa sikkhamānassa, ujumaggānusārino;
Khayasmiṃ paṭhamam ñāṇam, tato aññā anantarā;

Tato aññāvimuttassa, ñāṇaṃ ve hoti tādino''ti. -

Evamāgate indriyasutte idha ca maggo ''āsavakkhaya''ti vutto. Tasmā yathāvuttanayena jānanta passanta ahaṃ ariyamaggādhigamaṃ vadāmīti vuttaṃ hoti. No ajānato no apassatoti yo pana na jānāti na passati, tassa no vadāmīti attho. Etena ye ajānato apassatopi saṃsārasuddhiṃ vadanti, te paṭikkhipati. Purimena vā padadvaya upāyo vutto, iminā anupāyapaṭisedho. Saṅkhepena cettha ñāṇaṃ āsavakkhaya karam, sesaṃ tassa parikkhāroti dasseti.

Idāni yaṃ jānato yaṃ passato āsavakkhaya hoti, taṃ dassetuṃ ''kiñca, bhikkhave, jānato''ti pucchāṃ ārabhi. Tattha jānāna bahuvidhā. Dabbajātiko eva hi koci bhikkhu chattaṃ kātuṃ jānāti, koci cīvarādīnaṃ aññataraṃ, tassa īdisāni kammāni vattasīse tathavā karontassa sā jānāna ''maggaphalānaṃ padaṭṭhānaṃ na hotī''ti na vattabbā. Yo pana sāsane pabbajitvā vejjakammādīni kātuṃ jānāti, tassevaṃ jānato āsavā vaḍḍhantiyeva. Tasmā yaṃ jānato yaṃ passato āsavānaṃ khayoti, tadeva dassento āha ''idaṃ dukkha''ntiādi. Tattha yaṃ vattabbā catusaccakammaṭṭhānaṃ, taṃ heṭṭhā yonisomanasikārasutte saṅkhepato vuttameva.

Tattha pana ''yoniso, bhikkhave, bhikkhu manasi karonto akusalaṃ pajahati, kusalaṃ bhāveti''ti āgatattā ''idaṃ dukkhanti yoniso manasi karoti''tiādinā atthavibhāvanā katā. Idha ''idaṃ dukkhanti, bhikkhave, jānato passato āsavānaṃ khayoti''ti āgatattā ''idaṃ dukkhanti pariññāpaṭivedhasena pariññābhisamayavasena maggañāṇena jānato passato āsavānaṃ khayoti''tiādinā nayena yojetabbā. Āsavesu ca paṭhamamaggena diṭṭhāsavo khīyati, tatiyamaggena kāmāsavo, catutthamaggena bhavāsavo avijjāsavo ca khīyatīti veditabbo.

Gāthāsu vimuttiñāṇanti vimuttiyaṃ nibbāne phale ca paccavekkhaṇaṇāṇaṃ. Uttamanti uttamadhammārammaṇattā uttamaṃ. Khaye ñāṇanti āsavānaṃ saṃyojanānañca khaye khayakare ariyamagge ñāṇaṃ. ''Khīṇā saṃyojanā iti ñāṇa''nti idhāpi ānetvā sambandhitabbā. Tena pahīnakilesapaccavekkhaṇaṃ dasseti. Evamettha cattāri paccavekkhaṇaṇāni vuttāni honti. Avasiṭṭhakilesapaccavekkhaṇā hi idha natthi arahattaphalādhigamassa adhippetattā. Yathā cettha jānato passatoti nibbānādhigamena sammādiṭṭhikiccam adhikaṃ katvā vuttaṃ, evaṃ sammappadhānakkiccampi adhikameva icchitabbanti dassento ''na tveidaṃ kusītenā''ti osānagāthamāha.

Tattha na tveidanti na tu eva idaṃ. Tusaddo nipātamattaṃ. Bālenamavijānatāti makāro padasandhikaro. Ayañhettha saṅkhepattho - idaṃ sekkhamaggena asekkhamaggena ca pattaṃ abhiññāyagānādisabbaganthānaṃ pamocanaṃ pamocanassa nimittabhūtaṃ nibbānaṃ ''idaṃ dukkha''ntiādinā cattāri saccāni yathābhūtaṃ avijānatā tato eva bālena aviddasunā yathā adhigantaṃ na sakkā, evaṃ kusītena nibbīriyena, tasmā tadadhigamāya āraddhavīriyena bhavitabbanti. Tenāha bhagavā ''āraddhavīriyassāyaṃ dhammo, no kusītassa''.

''Ārambhatha nikkamatha, yuñjatha buddhasāsane;
Dhunātha maccuno senaṃ, naḷāgāraṃva kuñjaro''ti.

Tatayasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Samaṇabrāhmaṇasuttavaṇṇanā

103. Catutthe ye hi kecīti ye keci. Idam dukkhanti yathābhūtaṃ nappajānantīti “idaṃ dukkhaṃ, ettakaṃ dukkhaṃ, na ito bhiyyo”ti aviparītaṃ sabhāvasarasalakkaṇato vipassanāpaññāsahitāya maggapaññāya dukkhasaccaṃ na jānanti na paṭivijjhanti. Seseupi eseva nayo. Na me te, bhikkhaviyādīsu ayaṃ saṅkhepattho - bhikkhave, catusaccakammaṭṭhānaṃ ananuyuttā pabbajjāmatasamaṇā ceva jātimattabrāhmaṇa ca na mayā te samitapāpasamaṇesu samaṇoti, bāhitapāpabrāhmaṇesu brāhmaṇoti ca sammatā anuññātā. Kasmā? Samaṇakaraṇānaṃ brāhmaṇakaraṇānañca dhammānaṃ abhāvatoti. Tenevāha “na ca pana te āyasmanto”tiādi. Tattha sāmāññatthanti sāmāññasaṅkhātaṃ atthaṃ, cattāri sāmāññaphalānīti attho. Brahmaññatthanti tasseeva vevacanaṃ. Apare pana “sāmāññatthanti cattāro ariyamaggā, brahmaññatthanti cattāri ariyaphalānī”ti vadanti. Sesam vuttanayameva. Sukkapakkho vuttavipariyāyena veditabbo. Gāthāsu apubbaṃ natthi.

Catutthasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Sīlasampannasuttavaṇṇanā

104. Pañcame sīlasampannāti ettha sīlaṃ nāma khīṇāsavānaṃ lokiya lokuttarasīlaṃ, tena sampannā samannāgatāti sīlasampannā. Samādhipaññāsupi eseva nayo. Vimutti pana phalavimuttiyeva, vimuttiñāṇadassanaṃ paccavekkhaṇaṇānaṃ. Evamettha sīlādayo tayo lokiya lokuttarā, vimutti lokuttarāva, vimuttiñāṇadassanaṃ lokiyameva. Diṭṭhadhammikasamparāyika paramatthehi yathārahaṃ pare ovaḍanti anusāsantīti ovāḍakā. Viññāpakāti kammāni kammaphalāni ca, viññāpakā, tattha ca “ime dhammā kusalā, ime dhammā akusalā. Ime dhammā sāvajjā, ime dhammā anavajjā”tiādinā kusalādivibhāgato khandhādivibhāgato salakkhaṇato sāmāññalakkaṇatoti vividhehi nayehehi dhammānaṃ ñāpakā avabodhakā. Sandassakāti teyeva dhamme hatthena gahetvā viya parassa paccakkhato dassetāro. Samādapakāti yaṃ sīlādi yehi asamādinnaṃ, tassa samādāpetāro, tattha te paṭiṭṭhāpetāro. Samuttejakāti evaṃ kusaladhammesu paṭiṭṭhitānaṃ upari adhicitānuyoge niyojanavasena cittassa sammā uttejakā, yathā visesādhigamo hoti, evaṃ nisāmanavasena tejakā. Sampahaṃsakāti tesaṃ yathā laddhehi upariladdhabbehi ca guṇavisesehi cittassa sammā pahaṃsakā, laddhassāḍavasena suṭṭhu tosakā. Alaṃsamakkhātāroti alaṃ pariyattaṃ yathāvuttaṃ aparihāpetvā sammadeva anuggahādhippāyena akkhātāro.

Atha vā sandassakāti dhammaṃ desentā pavattinivattiyo sabhāvasarasalakkaṇato sammadeva dassetāro. Samādapakāti citte paṭiṭṭhāpanavasena tasseeva atthassa gāhāpakā. Samuttejakāti tadatthaggaṇe ussāhajanana sammadeva vodapakā jotakā vā. Sampahaṃsakāti tadatthapaṭipattiyaṃ ānisaṃsadassanena sammadeva pahaṃsakā tosakā. Alaṃsamakkhātāroti samatthā hutvā vuttanayena samakkhātāro. Saddhammassāti paṭivedhasaddhammassa, tividhassāpi vā saddhammassa desetāro.

Dassanampahanti dassanampi ahaṃ. Taṃ panetaṃ cakkhudassanaṃ ñāṇadassananti duvidhaṃ. Tattha pasanhehi cakkhūhi ariyānaṃ olokaṇaṃ cakkhudassanaṃ nāma. Ariyabhāvakarānaṃ pana dhammānaṃ ariyabhāvasa ca vipassanāmaggaṇahehi adhigamo ñāṇadassanaṃ nāma. Imasmiṃ panatthe cakkhudassanaṃ adhippetāṃ. Ariyānañhi pasanhehi cakkhūhi olokanampi sattānaṃ bahūpakārameva. Savananti “asuko nāma khīṇāsavo asukasmīṃ nāma raṭṭhe vā janapade vā gāme vā nigame vā vihāre vā leṇe vā vasatī”ti kathentānaṃ sotena

savanam, etampi bahūpakārameva. Upasaṅkamananti “dānam vā dassāmi, pañham vā pucchissāmi, dhammam vā sossāmi, sakkāram vā karissāmi”ti evarūpena cittena ariyānam upasaṅkamanam. Payirupāsanti pañhapayirupāsanam, ariyānam guṇe sutvā te upasaṅkamtivā nimantetvā dānam vā datvā vattam vā katvā “kiṃ, bhante, kusala”ntiadinā nayena pañhapucchananti attho. Veyyāvaccādikaraṇam payirupāsanaṃyeva. Anussaraṇanti rattitṭhānadivāṭṭhānesu nisinnassa “idāni ariyā gumbaleṇamaṇḍapādīsu jhānavipassanāmaggaṃ phalasukhehi vītināmentī”ti tesam dibbavihārādiguṇavisesārammaṇam anussaraṇam. Yo vā tesam santikā ovādo laddho hoti, tam āvajjitvā “imasmiṃ tṭhāne sīlam kathitam, imasmiṃ samādhi, imasmiṃ vipassanā, imasmiṃ maggo, imasmiṃ phala”nti evam anussaraṇam.

Anupabbajjanti ariyesu cittam pasādetvā gharā nikkhamma tesam santike pabbajjam. Ariyesu hi cittam pasādetvā tesameva santike pabbajitvā tesameva ovādānusāsaniṃ paccāsīsamānassa caratopi pabbajjā anupabbajjā nāma, aññesam santike ovādānusāsaniṃ paccāsīsamānassa caratopi pabbajjā anupabbajjā nāma, ariyesu pasādena aññattha pabbajitvā ariyānam santike ovādānusāsaniṃ paccāsīsamānassa caratopi pabbajjā anupabbajjāva. Aññesu pana pasādena aññesameva santike pabbajitvā aññesameva ovādānusāsaniṃ paccāsīsamānassa carato pabbajjā anupabbajjā nāma na hoti. Vuttanayena pabbajitesu pana mahākassapattherassa tāva anupabbajjam pabbajitā sataṣaṇṇamattā ahesum, tathā therasseva saddhivihārikassa candaguttattherassa, tassāpi saddhivihārikassa sūriyaguttattherassa, tassāpi saddhivihārikassa assaguttattherassa, tassāpi saddhivihārikassa yonakadhammarakkhitattherassa. Tassa pana saddhivihāriko asokarañño kaniṭṭhabhātā tissatthero nāma ahosi. Tassa anupabbajjam pabbajitā adḍhateyyakoṭisaṅkhā ahesum. Dīpappasādakamahāmahindattherassa pana anupabbajitānam gaṇanaparicchedo natthi. Yāvajjajivasā laṅkādiṇe satthari pasādena pabbajantā mahāmahindattherasseva anupabbajjanti nāma.

Idāni yena kāraṇena tesam ariyānam dassanādi bahūpakāraṇanti vuttam, tam dassetum “tathārūpe”tiādimāha. Tattha tathārūpeti tādisa sīlādiguṇasampanne ariye. Yasmā dassanasavanānussaraṇāni upasaṅkamanapayirupāsanaṭṭhānāni, tasmā tāni anāmasitvā upasaṅkamanapayirupāsanaṇiyeva dassetum “sevato bhajato payirupāsato”ti vuttam. Dassanasavanānussaraṇato hi ariyesu uppannasaddho te upasaṅkamtivā payirupāsivā pañham pucchitvā laddhasavanānuttariyo aparipūre sīlādiguṇe paripūressatīti. Tathā hi vuttam “saddhājāto upasaṅkamati, upasaṅkamanto payirupāsati”tiādi.

Tattha sevato vattapaṭivattakaraṇavasena kālena kālam upasaṅkamato. Bhajato sampiyāyanabhattivasena bhajato. Payirupāsato pañhapucchanena paṭipattianukaraṇena ca payirupāsato tiṇṇam padānam atthavibhāgo dīpetabbo. Vimuttiñāṇadassanassa pāripūri ekūnavāsatiṃmassa paccavekkhaṇañāṇassa uppattiyā veditabbā.

Evarūpā ca te, bhikkhave, bhikkhūtiādisu ye yathāvuttaguṇasamannāgamena evarūpā edisā bhinnasabbakilesā bhikkhū, te diṭṭhadhammikādiḥitesu sattānam niyojanavasena anusāsanato satthārotipi vuccanti. Jātikantārādinittaraṇato satthavāhātīpi, rāgādiraṇānam jahanato jahāpanato ca raṇañjahātīpi, avijjātamassa vinodanato vinodāpanato ca tamonudātīpi, saparasantānesu paññālokaṇāññābhāsapaññāpajjotānam karaṇena nibbattanena ālokādikarātīpi, tathā ñāṇukkāññāpabbhādhammakkādhammappabhānam dhāraṇena karaṇena ca

ukkādhārātipi, pabhaṅkarātipi, ārakattā kilesehi, anaye na iriyanato, aye ca iriyanato paresaṃ tathābhāva hetubhāvato, sadevakena lokena araṇīyato ariyātipi, paññācakkhuddhammacakkhūnaṃ sātisa yapaṭilābhena cakkhumantoti vuccanti.

Gāthāsu pāmojjakaraṇaṃ ṭhānanti nirāmisassa pamodassa nibbattaṃ ṭhānaṃ kāraṇaṃ. Etanti idāni vattabbanidassanaṃ sandhāya vadati. Vijānanti saṃkilesavodāne yāthāvato jānantaṃ. Bhāvitattānanti bhāvitasabhāvānaṃ, kāyabhāvanādīhi bhāvitasantānānanti attho. Dhammajīvananti micchājīvaṃ pahāya dhammena ñāyena jīvikakappanato, dhammena vā ñāyena attabhāvassa pavattanato, samāpattibahulatāya vā aggaphaladhammena jīvanato dhammajīvaṃ. Ayañhettha saṅkhepattho - yadidaṃ bhāvitattānaṃ pariniṭṭhitasamādhipaññābhāvanānaṃ tato eva dhammajīvaṃ ariyānaṃ dassanaṃ. Etaṃ avippaṭṭisaṇanimittānaṃ silādīnaṃ pāripūrihetubhāvato vijānataṃ sappaññajātikānaṃ ekanteneva pītipāmojjakāraṇanti.

Idāni taṃ tassa kāraṇabhāvaṃ dassetuṃ “te jotayanti”ti osānagāthādvayamāha. Tattha teti te bhāvitattā dhammajīvino ariyā. Jotayanti pakāsayanti. Bhāsayanti saddhammobhāseṇa lokaṃ pabhāsayanti, dhammaṃ desenti attho. Yesanti yesaṃ ariyānaṃ. Sāsananti ovādaṃ. Sammadaññāyāti pubbabhāgaññehi sammadeva jānitvā. Sesaṃ vuttanayameva.

Pañcamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Taṇhuppādasuttavaṇṇanā

105. Chaṭṭhe taṇhuppādāti ettha uppajjati etesūti uppādā. Kā uppajjati? Taṇhā. Taṇhāya uppādā taṇhuppādā, taṇhāvatthūni taṇhākāraṇāni attho. Yatthāti yesu nimittabhūtesu. Uppajjamānāti uppajjanasīlā. Cīvarahetūti “kattha manāpaṃ cīvaraṃ labhissāmī”ti cīvarakāraṇā uppajjati. Sesapadesupi eseṇa nayo. Itibhavābhava hetūti ettha pana itīti nidassanathe nipāto. Yathā cīvarādi hetu, evaṃ bhavābhava hetupīti attho. Bhavābhavāti cettha paṇītappaṇītāni sappinavanītādīni adhippetāni bhavati ārogyaṃ etenāti katvā. “Sampattibhavesu paṇītappaṇītatara bhavābhavo”tipi vadanti. Bhavoti vā sampatti, abhavoti vipatti. Bhavoti vuḍḍhi, abhavoti hāni. Taṃ nimittaṇca taṇhā uppajjati vuttaṃ “bhavābhava hetu vā”ti.

Gāthā heṭṭhā vuttatthā eva. Apica taṇhādutiyoti taṇhāsahāyo. Ayañhi satto anamatagge saṃsāra vaṭṭe saṃsaranto na ekakova saṃsarati, taṇhaṃ pana dutiyikaṃ sahāyikaṃ labhitvā saṃsarati. Tathā hi taṃ papāta pātaṃ acintetvā madhugaṇhanakaluddakaṃ viya anekādīnavākulesupi bhavesu ānisaṃsameva dassenti anattahajāle sā paribbhamāpeti. Etamādīnaṃ ñatvāti etaṃ atītānāgatapaccuppannesu khandhesu itthabhāvaññathābhāvasaññitaṃ ādīnaṃ jānitvā. Taṇhaṃ dukkhassa sambhavanti “taṇhā cāyaṃ vaṭṭadukkhassa sambhavo pabhavo kāraṇa”nti jānitvā. Ettāvata ca ekassa bhikkhuno vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattuppatti dassitā. Idāni taṃ khīṇāsavaṃ thomento “vītataṇho”ti ādimāha. Yaṃ panettha avuttaṃ, taṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Chaṭṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sabrahmakasuttavaṇṇanā

106. Sattame sabrahmakānīti saseṭṭhakāni. Yesanti yesaṃ kulānaṃ. Puttānanti puttehi pūjitasaddayogena hi idaṃ karaṇatthe sāmivacanaṃ. Ajjhāgāreti sake ghare.

Pūjitā hontīti yaṃ ghare atthi, tena paṭijaggitā manāpena ceva kāyikavācasikena ca paccupaṭṭhitā honti. Iti mātāpitupūjakāni kulāni “sābrahmakānī”ti pasamsitvā uparipi nesaṃ pasamsanīyatam dassento “sapubbadevatānī”tiādīmāha.

Tattha brahmātiādīni tesam brahmādibhāvasāadhanattham vuttāni.

Tatrāyamatthavibhāvanā - brahmāti seṭṭhādhivacanaṃ. Yathā hi brahmuno catasso bhāvanā avijahitā honti mettā, karuṇā, muditā, upekkhāti, evaṃ mātāpitūnaṃ puttesu catasso bhāvanā avijahitā honti. Tā tasmiṃ tasmiṃ kāle veditabbā - kucchigatasmiñhi dārake “kadā na kho puttakaṃ arogaṃ paripuṇṇaṅgapaccaṅgaṃ passissāmā”ti mātāpitūnaṃ mettacittaṃ uppajjati. Yadā panaesa mando uttānaseyyako ūkāhi vā maṅkulehi vā daṭṭho dukkhaseyyāya vā pīlito parodati viravati, tadāssa saddaṃ sutvā mātāpitūnaṃ kāruṇṇaṃ uppajjati. Ādhāvitvā vidhāvitvā kīlanakāle pana lobhanīyavayasmīṃ vā ṭhitakāle dārakaṃ oloketvā mātāpitūnaṃ cittaṃ sappimaṇḍe pakkhittasatavihatakapāsapicupaṭalaṃ viya mudukaṃ āmoditaṃ pamoditaṃ, tadā nesaṃ muditā labbhati. Yadā pana tesam putto dārabharaṇaṃ paccupaṭṭhapetvā pāṭiyekkaṃ agāraṃ ajjhāvasati, tadā mātāpitūnaṃ “sakkoti dāni no puttako attano dhammatāya jīvitū”nti majjhatabhāvo uppajjati. Evaṃ tasmiṃ kāle upekkhā labbhati. Evaṃ mātāpitūnaṃ puttesu yathākālaṃ catubbidhassapi brahmavihārassa labbhanato brahmasadisavuttitāya vuttaṃ “brahmāti, bhikkhave, mātāpitūnaṃ etaṃ adhivacana”nti.

Pubbadevatāti ettha devā nāma tividhā - sammutidevā, upapattidevā, visuddhidevāti. Tesu sammutidevā nāma rājāno khattiyā. Te hi “devo, devī”ti loke voharīyanti, devā viya lokassa niggahānuggahasamatthā ca honti. Upapattidevā nāma cātumahārājikato paṭṭhāya yāva bhavaggā uppannā sattā. Visuddhidevā nāma khīṇāsavā sabbakilesavisuddhito. Tatrāyaṃ vacanattho - dibbanti, kīlanti, laṅanti, jotanti paṭipakkhaṃ jayanti vāti devā. Tesu sabbasetṭhā visuddhidevā. Yathā te bālajanehi kataṃ aparādhaṃ agaṇetvā ekanteneva tesam anattahānīṃ atthupattiñca ākaṅkhaṇtāva yathāvuttābrahmavihārayogena atthāya hitāya sukhāya paṭipajjanti, dakkhiṇeyyatāya ca tesam kārānaṃ mahapphalataṃ mahānisamsatañca āvahanti; evameva mātāpitāropi puttānaṃ aparādhaṃ agaṇetvā ekanteneva tesam anattahānīṃ atthupattiñca ākaṅkhaṇtā vuttanayeneva catubbidhassapi brahmavihārassa labbhanato atthāya hitāya sukhāya paṭipajjantā paramadakkhiṇeyyā hutvā attani katānaṃ kārānaṃ mahapphalataṃ mahānisamsatañca āvahanti. Sabbadevehi ca paṭhamam tesam upakāravantatāya te āditoyeva devā. Tesañhi vasena te paṭhamam aññe deve “devā”ti jānanti ārādhenti payirupāsanti, ārādhanaividhiṃ ṇatvā tathā paṭipajjantā tassā paṭipattiyā phalaṃ adhigacchanti, tasmā te pacchādevā nāma. Tena vuttaṃ “pubbadevatāti, bhikkhave, mātāpitūnaṃ etaṃ adhivacana”nti.

Pubbācariyāti paṭhamaācariyā. Mātāpitāro hi putte sikkhāpentā atitaruṇakālato paṭṭhāya “evaṃ nisīda, evaṃ gaccha, evaṃ tiṭṭha, evaṃ saya, evaṃ khāda, evaṃ bhuñja, ayaṃ te ‘tātā’ti vattabbo, ayaṃ ‘bhātikā’ti, ayaṃ ‘bhaginī’ti, idaṃ nāma kātuṃ vaṭṭati, idaṃ na vaṭṭati, asukaṃ nāma upasaṅkamtuṃ vaṭṭati, asukaṃ nāma na vaṭṭati”ti gāhenti sikkhāpentī. Aparabhāge aññe ācariyāpi sippaṃ muddaṃ gaṇananti evamādiṃ sikkhāpentī, aññe saraṇāni denti, sīlesu paṭiṭṭhāpentī, pabbājenti, dhammaṃ uggaṇhāpentī, upasampādentī, sotāpattimaggaḍḍhāni pāpentī. Iti sabbepi te pacchāācariyā nāma. Mātāpitāro pana sabbapaṭhamam. Tenāha “pubbācariyāti, bhikkhave, mātāpitūnaṃ etaṃ adhivacana”nti.

Āhuneyyāti ānetvā hunitabbanti āhunam, dūratopi ānetvā phalavisesam
ākaṅkhaṇṭena guṇavantesu dātabbānam annapānavatthacchādanādīnam etaṃ
nāmaṃ, upakārakhetṭatāya taṃ āhunam arahantīti āhuneyyā. Tena vuttaṃ
“āhuneyyāti, bhikkhave, mātāpitūnam etaṃ adhivacana”nti.

Idāni tesam brahmādhivacanaṃ kārāṇaṃ dassetuṃ “taṃ kissa hetu? Bahukārā”tiādi
vuttaṃ. Taṃ kissa hetūti taṃ mātāpitūnam brahmādhivacanaṃ kena kārāṇenāti
ceti attho. Bahukārāti bahūpakārā. Āpādakāti jīvitassa āpādakā, pālakā. Puttānañhi
mātāpitūhi jīvitam āpāditam pālitaṃ ghaṭitaṃ anuppabandhena pavattitaṃ
sampāditam. Posakāti hatthapāde vaḍḍhetvā hadayalohitaṃ pāyetvā posetāro.
Imassa lokassa dassetāroti puttānam imasmim loke itthāniṭṭhārammaṇadassanaṃ
nāma mātāpitāro nissāya jātanti te nesaṃ imassa lokassa dassetāro nāma. Iti tesam
bahukārattaṃ brahmādhivacanaṃ kārāṇaṃ dassitaṃ, yena putto mātāpitūnam
lokiyena upakārena kenaci pariyāyena pariyantaṃ paṭikāraṃ kātuṃ na
samatthoyeva. Sace hi putto “mātāpitūnam upakārassa paccupakāraṃ karissāmī”ti
utthāya samutthāya vāyamanto dakkhiṇe aṃsakūṭe mātaraṃ, itarasmim pitaraṃ
ṭhapetvā vassasatāyuko sakalaṃ vassasatampi parihareyya catūhi paccayehi
ucchādanaparimaddananhāpanasambāhanādīhi ca yathārucci upaṭṭhahanto tesam
muttakarīsampi ajigucchanto, na ettāvatā puttena mātāpitūnam paṭikāro kato hoti
aññatra saddhādiguṇavisesaṃ patiṭṭhāpanā. Vuttañhetam bhagavatā -

“Dvinnāham, bhikkhave, na suppaṭikāraṃ vadāmi. Katamesam dvinnam? Mātu ca
pitu ca. Ekena, bhikkhave, aṃsena mātaraṃ parihareyya, ekena aṃsena pitaraṃ
parihareyya vassasatāyuko vassasatajīvī, so ca nesaṃ
ucchādanaparimaddananhāpanasambāhanena, te ca tattheva muttakarīsam
cajeyyūṃ, na tveva, bhikkhave, mātāpitūnam kataṃ vā hoti paṭikataṃ vā. Imissā ca,
bhikkhave, mahāpathaviyā pahūtarattaratānāya mātāpitāro issariyādhicce rajje
patiṭṭhāpeyya, na tveva, bhikkhave, mātāpitūnam kataṃ vā hoti paṭikataṃ vā. Taṃ
kissa hetu? Bahukārā, bhikkhave, mātāpitāro puttānam āpādakā posakā imassa
lokassa dassetāro.

“Yo ca kho, bhikkhave, mātāpitāro assaddhe saddhāsampadāya samādapeti niveseti
patiṭṭhāpeti. Dussīle sīlasampadāya, maccharino cāgasampadāya, duppaññe
paññāsampadāya samādapeti niveseti patiṭṭhāpeti. Ettāvatā kho, bhikkhave,
mātāpitūnam katañca hoti paṭikatañcā”ti.

Tathā -

“Mātāpituupaṭṭhānaṃ, puttadārassa saṅgaho”ti;

“Mātāpituupaṭṭhānaṃ, bhikkhave, paṇḍitapaññatta”nti ca -

Evamādīni mātāpitūnam puttassa bahūpakārabhāvasādhakāni suttāni daṭṭhabbāni.

Gāthāsu vuccareti vuccanti kathīyanti. Pajāya anukampakāti paresam pāṇam
chinditvāpi attano santakaṃ yaṃkiñci cajitvāpi attano pajam paṭijagganti gopayanti,
tasmā pajāya attano puttānam anukampakā anuggāhakā.

Namasseyyāti sāyam pātam upaṭṭhānaṃ gantvā “idaṃ mayham uttamaṃ
puññaṃ khetṭa”nti namakkāraṃ kareyya. Sakkareyyāti sakkārena paṭimāneyya. Idāni
taṃ sakkāraṃ dassento “annena”tiādimāha. Tattha annenāti
yāgubhattakhādanīyena. Pānenāti aṭṭhavidhapānena. Vatthenāti

nivāsanapārupanena. Sayanenāti mañcapīṭhabhisibimbohanādinā sayanena. Uccchādanenāti duggandham paṭivinodetvā sugandhakaraṇucchādanena. Nhānenāti sītakāle uṇhodakena, uṇhakāle sītodakena gattāni pariśiñcitvā nhāpanena. Pādānaṃ dhovanena cāti uṇhodakasītodakehi pādadhovanena ceva telamakkhanena ca.

Tāya naṃ pāricariyāyāti ettha nanti nipātamattaṃ, yathāvuttaparicaraṇena. Atha vā pāricariyāyāti bharaṇakiccakaraṇakulavaṃsapatiṭṭhāpanādinā pañcavidhaupaṭṭhānena. Vuttañhetam -

“Pañcahi kho, gahapatiputta, ṭhānehi puttena puratthimā disā mātāpitaro paccupaṭṭhātabbā ‘bhato ne bharissāmi, kiccaṃ nesaṃ karissāmi, kulavaṃsaṃ ṭhapessāmi, dāyajjaṃ paṭipajjissāmi. Atha vā pana nesaṃ petānaṃ kālakatānaṃ dakkhiṇamanuppadassāmi’ti. Imehi kho, gahapatiputta, pañcahi ṭhānehi puttena puratthimā disā mātāpitaro paccupaṭṭhitā pañcahi ṭhānehi puttaṃ anukampanti - pāpā nivārenti, kalyāṇe nivesenti, sippaṃ sikkhāpentī, patirūpena dārena saṃyojenti, samaye dāyajjaṃ niyyādentī’ti.

Apica yo mātāpitaro tīsu vatthūsu abhippasanne katvā sīlesu vā patiṭṭhāpetvā pabbajjāya vā niyojetvā upaṭṭhahati, ayaṃ mātāpituupaṭṭhākānaṃ aggoti veditabbo. Sā panāyaṃ pāricariyā puttassa ubhayalokahitasukhāvahāti dassento “idheva naṃ pasaṃsanti, pecca sagge pamodatī’ti āha. Tattha idhāti imasmiṃ loke. Mātāpituupaṭṭhākāñhi puggalaṃ paṇḍitamanussā tattha pāricariyāya pasaṃsanti vaṇṇenti thomenti, tassa ca diṭṭhānugatiṃ āpajjantā sayampi attano mātāpitūsu tathā paṭipajjitvā mahantaṃ puññaṃ pasavanti. Peccāti paralokaṃ gantvā sagge ṭhito mātāpitupaṭṭhāko dibbasampattīhi modati pamodati abhinandatīti.

Sattamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Bahukārasuttavaṇṇanā

107. Atṭhame brāhmaṇagahapatikāti brāhmaṇā ceva gahapatikā ca. Ṭhapetvā brāhmaṇe ye keci agāraṃ ajjhāvasantā idha gahapatikāti veditabbā. Yeti aniyamato niddiṭṭhapaṇāmasanaṃ. Voti upayogabahuvacanaṃ. Ayañhettha saṅkhepattho - bhikkhave, tumhākaṃ bahūpakārā brāhmaṇagahapatikā, ye brāhmaṇā ceva sesaagārikā ca “tumhe eva amhākaṃ puññaṃ akkhettaṃ, yattha mayaṃ uddhaggikaṃ dakkhiṇaṃ patiṭṭhāpema sovaggikaṃ sukhavipākaṃ saggasaṃvattanika”nti cīvarādīhi paccayehi patiupaṭṭhitāti.

Evaṃ “āmisadānena āmisasaṃvibhāgena āmisānuggahena gahaṭṭhā bhikkhūnaṃ upakāravanto”ti dassetvā idāni dhammādānena dhammasaṃvibhāgena dhammānuggahena bhikkhūnampi tesam upakāravantataṃ dassetuṃ “tumhepi, bhikkhave,”tiādi vuttaṃ, taṃ vuttanayameva.

Iminā kiṃ kathitaṃ? Piṇḍāpacāyanaṃ nāma kathitaṃ. Ayañhettha adhippāyo - bhikkhave, yasmā ime brāhmaṇagahapatikā neva tumhākaṃ ñātakā, na mittā, na iṇaṃ vā dhārenti, atha kho “ime samaṇā sammaggatā sammā paṭipannā, ettha no kārā mahapphalā bhavissanti mahānisaṃsā”ti phalavisesaṃ ākaṅkhattā tumhe cīvarādīhi upaṭṭhahanti. Tasmā taṃ tesam adhippāyaṃ paripūrentā appamādena sampādettha, dhammadesanāpi vo kārakānaṃyeva sobhati, ādeyyā ca hoti, na itaresanti evaṃ sammāpaṭipattiyaṃ appamādo karaṇīyoti.

Evamidaṃ, bhikkhaviādiāsu ayaṃ saṅkhepattho - bhikkhave, evaṃ iminā vuttappakārena gahaṭṭhapabbajitehi āmisadānadhamaḍānavasena aññaṃaññaṃ sannissāya kāmādivasena catubbidhassapi oghassa nittharaṇatthāya sakalassapi vaṭṭadukkhassa sammadeva pariyosānakaraṇāya uposathasīlaniyamādivasena catupārisuddhisīlādivasena vā idaṃ sāsanaḃrahmacariyaṃ maggabhrahmacariyaṅca vussati carīyatīti.

Gāthāsu sāgārāti gahaṭṭhā. Anagārāti pariccattaagārā pabbajitā. Ubho aññoññaṇissitāti te ubhopi aññaṃaññaṇissitā. Sāgārā hi anagārānaṃ dhammaḍānaṇissitā, anagārā ca sāgārānaṃ paccayaḍānaṇissitā. Ārādhayaṇtīti sādheṇti sampādeṇti. Saddhammaṇti paṭipattisaddhammaṃ paṭivedhasaddhammaṅca. Tattha yaṃ uttamaṃ, taṃ dassento āha “yogakkhemaṃ anuttara”ṇti arahattaṃ nibbānaṅca. Sāgāresūti sāgārehi, nissakke idaṃ bhummaḃvacanaṃ, sāgārānaṃ vā santike. Paccayaṇti vuttāḃvasesaṃ duḃḃidhaṃ paccayaṃ piṇḍapātaṃ bhesajjaṅca. Parissayaḃvinodanaṇti utuparissayaḍiparissayaharaṇaṃ viharāḍiāḃsathaṃ. Sugataṇti sammā paṭipannaṃ kalyāṇaputhujjanaṇa saddhiṃ aṭṭhaviḃḃhaṃ ariyapuggalaṃ. Sāvako hi idha sugatoti adhippeto. Gharaṃesinoti gharaṃ esino, gehe ṭhatvā gharāvāsaṃ ḃasantā bhogūpakaraṇāṇi ceḃa gahaṭṭhasīlāḍiṇi ca esanaṇsīlāti attho. Saddahāno arahataṇti arahantaṇaṃ ariyānaṃ ḃacanaṃ, tesāṃ vā sammāpaṭipattiṃ saddahantaṃ. “Addhā ime sammā paṭipannaṃ, yathā ime kathaṇti, tathā paṭipajjantaṇaṃ sā paṭipatti saggamaḃkhasampattiyaṃ saṃḃattatī”ṇti abhisaddahantaṇti attho. “Saddahantaṃ”ṇti pi pāṭho. Ariyapaṇñaṃyāti suḃisuddhapaṇñaṃyā. Jhāyinaṇti āramaṇaḃalakhaṇūpanijjhānaḃvasena duḃḃidheṇapi jhāṇena jhāyino.

Idha dhammaṃ caritvāṇāti imasmiṃ attabhāḃe, imasmiṃ vā sāsane lokiyaḃlokuttarasukkhassa maggabhūtaṃ sīlāḍidhammaṃ paṭipajjitvā yāḃa parinibbānaṃ na pāpuṇaṇti, tāḃadeḃa sugatigāmino. Nandiṇoti pītisomaṇassayogena nandaṇasīlā. Keci paṇa “dhammaṃ caritvāṇa maggaṇti soṭāpattimaggaṃ pāpuṇitvā”ṇti ḃadanti. Deḃalokaṃsmiṇti chabbidhepi kāmāḃḃacaraḃeḃaloke. Modanti kāmākāmiṇoti yaṭhicchitaḃḃatthunipphattito kāmākāmino kāmavanto hutvā paḃmodantīti.

Aṭṭhamasuttavaṇṇaṇā niṭṭhiṭā.

9. Kuhasuttavaṇṇaṇā

108. Navame kuḃāti sāmantaḃappaṇāḍiṇā kuḃaṇavatthunā kuḃakā, asaṇtaguṇasaḃbhāḃaṇicchāya kohaṇñaṃ katvā paḃesaṃ vimhāpakāti attho. Thaddhāti kodheṇa ca māṇena ca thaddhamāṇasā. “Kodhanaḃ hoti upāyāṇabahulo, appaṃpi vutto samāno abhisajjati kuppati byāpajjati patitthīyaṇti”ṇti eḃaṃ vuttena kodheṇa ca, “dubbaco hoti doḃacassakaraṇehi dhammehi samannāgato akkhamo appadaḃkkaṇiṇaggāhī aṇusāsani”ṇti eḃaṃ vuttena doḃacassena ca, “jāṭimado, gottamado, sippamado, ārogyamado, yobbaṇamado, jīḃitamado”ṇti eḃaṃ vuttena jāṭimaḍāḍibhedena maḃena ca gaḃrukāṭabbesu gaḃrūsu paraṃaṇipaccaḃkāraṃ akatvā ayoṇalākaṃ gilitvā ṭhiṭā ḃiya aṇonaṭā hutvā ḃicaraṇakā. Laḃāti upalaḃpakā micchājīḃaḃvasena kuḃasaṇgāḃhakā paccayaṭṭhaṃ paḃuttavācāḃvasena nippesikaṭāḃvasena ca laḃakāti vā attho.

Siṅgīti “tattha katamaṃ siṅgaṃ? Yaṃ siṅgaṃ siṅgāratā cāturatā cāturiyaṃ parikkhattatā pārikkhattiya”nti evaṃ vutthehi siṅgasadisehi pākaṭakilesehi samannāgatā. Unnaḷāti uggatanaḷā, naḷasadiṣaṃ tucchamānaṃ ukkhipitvā vicaraṇakā. Asamāhitāti cittekaggaṭāmattassāpi alābhino. Na me te, bhikkhave, bhikkhū māmakāti te mayhaṃ bhikkhū mama santakā na honti. Meti idaṃ padaṃ attānaṃ uddissa pabbajitattā bhagavatā vuttaṃ. Yasmā pana te kuhanādiyogato na sammā paṭipannā, tasmā “na māmakā”ti vuttā. Apagatāti yadipi te mama sāsane pabbajitā, yathānusiṭṭhaṃ pana appaṭipajjanato apagatā eva imasmā dhammavinayā, ito te suvidūra vidūre ṭhitāti dasseti. Vuttañhetam -

“Nabhañca dūre pathavī ca dūre,
Pāraṃ samuddassa tadāhu dūre;
Tato have dūrataṃ vadanti,
Satañca dhammaṃ asatañca rājā”ti.

Vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullaṃ āpajjantīti sīlādiguṇehi vaḍḍhanavasena vuddhiṃ, tattha niccalabhāvena virūḷhiṃ, sabbattha patthaṭabhāvena sīlādidhammakhandhapāripūriyā vepullaṃ. Na ca te kuhādisabhāvā bhikkhū āpajjanti, na ca pāpuṇantīti attho. Te kho me, bhikkhave, bhikkhū māmakāti idhāpi meti attānaṃ uddissa pabbajitattā vadati, sammā paṭipannattā pana “māmakā”ti āha. Vuttavipariyāyena sukkapakkho veditabbo. Tattha yāva arahattamaggā virūhanti nāma, arahattaphale pana sampatte virūḷhiṃ vepullaṃ āpannā nāma. Gāthā suviññeyyā eva.

Navamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Nadīsotasuttavaṇṇanā

109. Dasame seyyathāpīti opammadassanatto nipāto, yathā nāmāti attho. Nadiyā sotena ovuyheyyāti sīghasotāya hārahāriniyā nadiyā udakavegena heṭṭhato vuyheyya adho hariyetha. Piyaṇasātarūpenāti piyasabhāvena sātāsabhāvena ca kāraṇabhūtena, tassaṃ nadiyaṃ tassā vā paratīre maṇisuvanaṇṇādi aññaṃ vā piyavatthu vittūpakaraṇaṃ atthi, taṃ gahessāmīti nadiyaṃ patitvā sotena avakaḍḍheyya. Kiñcāpīti anujānanaasambhāvanatto nipāto. Kiṃ anujānāti, kiṃ na sambhāveti? Tena purisena adhippetassa piyavatthussa tattha atthibhāvaṃ anujānāti, tathāgamaṃ pana ādīnavavantatāya na sambhāveti. Idaṃ vuttaṃ hoti - ambho, purisa, yadipi tayā adhippetam piyavatthu tattha upalabbhati, evaṃ gamane pana ayamādīnavo, yaṃ tvaṃ heṭṭhā rahadaṃ patvā maraṇaṃ maraṇamattaṃ vā dukkhaṃ pāpuṇeyyāsīti.

Atthi cettha heṭṭhā rahadoti etissā nadiyā heṭṭhā anusotabhāge ativiya gambhīravittatho eko mahāsaro atthi. So ca samantato vātābhighātasamuṭṭhitāhi maṇimayapabbatakūṭasannibhāhi mahatīhi ūmīhi vīcīhi saūmi, visamesu bhūmippadesesu savegaṃ anupakkhandantena imissā tāva nadiyā mahoghena tahiṃ tahiṃ āvaṭṭamānavipulajalatāya balavāmukhasadisehi saha āvaṭṭehīti sāvaṭṭo. Taṃ rahadaṃ otiṇṇasattheyeva attano nibaddhāmisagocare katvā ajjhāvasantena ativiya bhayānakadassanena ghoracetāsā dakarakkhasena sagaho sarakkhaso, caṇḍamacchamakārādīnā vā sagaho, yathāvuttarakkhasena sarakkhaso.

Yanti evaṃ sappatibhayaṃ yaṃ rahadaṃ. Ambho purisāti ālapanam. Maraṇaṃ vā nigacchasīti tāhi vā ūmīhi ajjhotthaṭṭo, tesu vā āvaṭṭesu nipatito sīsaṃ ukkhipitum

asakkonto tesam vā caṇḍamacchamakarādīnaṃ mukhe nipatito. Tassa vā dakarakkhasassa hatthaṃ gato maraṇaṃ vā gamissasi, atha vā pana āyusese sati tato muccitvā apagacchanto tehi ūmiādīhi janitaghāṭṭitavasena maraṇamattaṃ maraṇappamāṇaṃ dukkhaṃ nigacchasi. Paṭisotaṃ vāyameyyāti so pubbe anusotaṃ vuyhamāno tassa purisassa vacanaṃ sutvā “anatto kira me upaṭṭhito, maccumukhe kirāhaṃ parivattāmi”ti uppannabalavabhayo sambhamanto diguṇaṃ katvā ussāhaṃ hatthehi ca pādehi ca vāyameyya tareyya, na cireneva tīraṃ sampāpuṇeyya.

Atthassa viññāpanāyāti catusaccapaṭivedhānukūlassa atthassa sambodhanāya upamā katā. Ayañcetta atthoti ayameva idāni vuccamāno idha mayā adhippeto upameyyattho, yassa viññāpanāya upamā āhaṭṭa.

Taṇhāyetaṃ adhivacananti ettha catūhi ākārehi taṇhāya sotasadisatā veditabbā anukkamaparivuḍḍhito anuppabandhato osīdāpanato duruttaraṇato ca. Yathā hi upari mahāmeghe abhippavutṭhe udakaṃ pabbatakandarapadarasākhāyo pūretvā tato bhassitvā kusubbhe pūretvā tato bhassitvā kunnadiyo pūretvā tato mahānadiyo pakkhanditvā ekoghaṃ hutvā pavattamānaṃ “nadīsoto”ti vuccati, evameva ajjhattikabāhirādivasena anekabhedesu rūpādīsu ārammaṇesu lobho uppajjitvā anukkamena parivuḍḍhiṃ gacchanto “taṇhāsoto”ti vuccati, yathā ca nadīsoto āgamanato yāva samuddappatti, tāva sati vicchedapaccayābhāve avicchiijamāno anuppabandhena pavattati, evaṃ taṇhāsotopi āgamanato paṭṭhāya asati vicchedapaccaye avicchiijamāno apāyasamuddābhimukho anuppabandhena pavattati. Yathā pana nadīsoto tadantogadhe satte osīdāpeti, sīsaṃ ukkhipituṃ na deti, maraṇaṃ vā maraṇamattaṃ vā dukkhaṃ pāpeti, evaṃ taṇhāsotopi attano sotantogate satte osīdāpeti, paññāsīsaṃ ukkhipituṃ na deti, kusalamūlacchedanena saṃkilesadhammasamāpajjanena ca maraṇaṃ vā maraṇamattaṃ vā dukkhaṃ pāpeti.

Yathā ca nadiyā soto mahoghabhāvena pavattamāno uḷumpaṃ vā nāvaṃ vā bandhituṃ netuñca chekaṃ purisaṃ nissāya paratīraṃ gantuṃ ajjhāsayaṃ katvā tajaṃ vāyāmaṃ karontena taritabbo, na yena vā tena vāti duruttaro, evaṃ taṇhāsotopi kāmoghabhavoghabhūto sīlasaṃvaraṃ pūretuṃ samathavipassanāsu kammaṃ kātuṃ “nipakena arahattaṃ pāpuṇissāmi”ti ajjhāsayaṃ samuṭṭhāpetvā kalyāṇamitte nissāya samathavipassanānāvaṃ abhiruhitvā sammāvāyāmaṃ karontena taritabbo, na yena vā tena vāti duruttaro. Evaṃ anukkamaparivuḍḍhito anuppabandhato osīdāpanato duruttaraṇatoti catūhi ākārehi taṇhāya nadīsotasadisatā veditabbā.

Piyarūpaṃ sātārūpanti piyajātikaṃ piyasabhāvaṃ piyarūpaṃ, madhurajātikaṃ madhurasabhāvaṃ sātārūpaṃ, iṭṭhasabhāvanti attho. Channetanti channaṃ etaṃ. Ajjhattikānanti ettha “evaṃ mayaṃ attāti gahaṇaṃ gamissāma”ti iminā viya adhippāyena attānaṃ adhikāraṃ katvā pavattānīti ajjhattikāni. Tattha gocarajjhattaṃ, niyakajjhattaṃ, visayajjhattaṃ, ajjhattajjhattanti catubbidhaṃ ajjhattaṃ. Tesu “ajjhattarato samāhito”ti evamādīsu vuttaṃ idaṃ gocarajjhattaṃ nāma. “Ajjhattaṃ sampasādana”nti āgataṃ idaṃ niyakajjhattaṃ nāma. “Sabbanimittānaṃ amanasikārā ajjhattaṃ suññataṃ upasampajja viharati”ti evamāgataṃ idaṃ visayajjhattaṃ nāma. “Ajjhattikā dhammā, bāhirā dhammā”ti ettha vuttaṃ ajjhattaṃ ajjhattajjhattaṃ nāma. Idhāpi etadeva adhippetam, tasmā

ajjhattāniyeva ajjhattikāni. Atha vā yathāvutteneva atthēna “ajjhattā dhammā, bahiddhā dhammā”tiādīsu viya tesu ajjhattesu bhavāni ajjhattikāni, cakkhādīni. Tesam ajjhattikānam.

Āyatanānanti ettha āyatanato, āyānam tananato, āyatassa ca nayanato āyatanānīti. Cakkhādīsu hi tamtamdvāravatthukā cittacetāsikā dhammā sakena sakena anubhavanādinā kiccena āyatanti utthahanti ghaṭanti vāyamanti, te ca āyabhūte dhamme etāni tanonti vitthārenti, yañca anamatagge saṃsāre pavattam ativiya āyatam vaṭṭadukkham, tam nayanti pavattenti. Iti sabbathāpime dhammā āyatanato, āyānam tananato, āyatassa ca nayanato āyatanānīti vuccanti. Apica nivāsattāhānaṭṭhena, ākaraṭṭhena, samosaraṇattāhānaṭṭhena, sañjātidesattāhena, kāraṇattāhena ca āyatanam veditabbam. Tathā hi loke “issarāyatanaṃ devāyatana”ntiādīsu nivāsattāhānam āyatananti vuccati. “Suvaṇṇāyatanaṃ rajatāyatana”ntiādīsu ākaro. Sāsane pana “manorame āyatane, sevanti nam vihaṅgamā”tiādīsu samosaraṇattāhānam. “Dakkhiṇāpatho gunnam āyatana”ntiādīsu sañjātideso. “Tatra tatveva sakkebhābhātaṃ pāpuṇāti sati satīāyatane”tiādīsu kāraṇam āyatananti vuccati. Cakkhādīsu ca te te cittacetāsikā dhammā nivasanti tadāyattavuttitāyāti cakkhādayo tesam nivāsattāhānam. Tattha ca te ākiṇṇā tannissitattāti te nesam ākaro, samosaraṇattāhānañca tattha vatthudvārabhāvena samosaraṇato, sañjātideso ca tannissayabhāvena tesam tattheva uppattito, kāraṇaṃca tadabhāve tesam abhāvatoti. Iti nivāsattāhānaṭṭhena, ākaraṭṭhena, samosaraṇattāhānaṭṭhena, sañjātidesattāhena, kāraṇattāhena imēhi kāraṇehi cakkhādīni āyatanānīti vuccanti. Tena vuttam “channetaṃ ajjhattikānam āyatanāna”nti.

Yadipi rūpādayopi dhammā “rūpaṃ loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ, etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati”ti taṇhāvatthubhāvato piyarūpasātārūpabhāvena vuttā. Cakkhādike pana muñcitvā attabhāvapaññattiyā abhāvato “mama cakkhu mama sota”ntiādinā adhikasinehavatthubhāvena cakkhādayo sātisayam piyarūpaṃ sātārūpanti niddesaṃ arahantīti dassetuṃ “piyarūpaṃ sātārūpanti kho, bhikkhave, channetaṃ ajjhattikānam āyatanānam adhivacana”nti vuttam.

Orambhāgiyānanti ettha oraṃ vuccati kāmādhātu, tappariyāpannā orambhāgā, paccayabhāvena tesam hitāti orambhāgiyā. Yassa saṃvijjanti, tam puggalaṃ vaṭṭasmiṃ saṃyojenti bandhantīti saṃyojanāni. Sakkāyadiṭṭhivikicchāsīlabbataparāmāsakāmarāgabyāpādānam etaṃ adhivacanam. Te hi kāmabhavūpagānam saṅkhārānam paccayā hutvā rūpārūpadhātuto heṭṭhābhāvena nihīnabhāvena orambhāgabhūtena kāmabhāvena satte saṃyojenti. Eteneva tesam heṭṭhārahadasadisatā dīpitāti daṭṭhabbā. Ūmibhayanti kho, bhikkhave, kodhupāyāsassetam adhivacananti bhāyati etasmāti bhayaṃ, ūmi eva bhayanti ūmibhayaṃ. Kujjhanaṭṭhena kodho, sveva cittassa sarīrassa ca abhippamaddanapavedhanuppādanena daḥham āyāsanattāhena upāyāso.

Ettha ca anekavāraṃ pavattitvā attanā samavetaṃ sattaṃ ajjhottharivā sīsaṃ ukkhipituṃ adatvā anayabyasanāpādanena kodhupāyāsassa ūmisadisatā daṭṭhabbā. Tathā kāmaguṇānam kilesābhibhūte satte ito ca etto, etto ca itoti evaṃ manāpiyarūpādivisayasāṅkhāte attani saṃsāretvā yathā tato bahibhūte nekkhamme cittampi na uppajjati evaṃ āvaṭṭetvā byasanāpādanena āvaṭṭasadisatā daṭṭhabbā. Yathā pana gaharakkhasopi ārakkharahitaṃ attano gocarabhūmigataṃ purisaṃ abhibhuyya gahetvā agocare tthitampi rakkhasamāyāya gocaraṃ netvā

bheravarūpadassanādinā avasaṃ attano upakāraṃ kātuṃ asamaṭṭhaṃ katvā anvāvisitvā vaṇṇabalabhogayasasukhehi viyojento mahantaṃ anayabyasanaṃ āpādeti, evaṃ mātugāmopi yonisomanasikārarahitaṃ avīrapurisaṃ itthikuttabhūtehi attano hāvabhāvavilāsehi abhibhuyya gahetvā vīrajātiyampi attano rūpādīhi palobhanavasena itthimāyāya anvāvisitvā avasaṃ attano upakāradhamme sīlādayo sampādetuṃ asamaṭṭhaṃ karonto guṇavaṇṇādīhi viyojetvā mahantaṃ anayabyasanaṃ āpādeti, evaṃ mātugāmassa gaharakkhasasadisatā daṭṭhabbā. Tena vuttaṃ “āvaṭṭanti kho, bhikkhave, pañcannaṃ kāmaguṇānaṃ adhivacanaṃ, gaharakkhasoti kho, bhikkhave, mātugāmassetaṃ adhivacana”nti.

Paṭisototi kho bhikkhave nekkhammassetaṃ adhivacananti ettha pabbajjā saha upacārena paṭhamajjhānaṃ vipassanāpañña ca nibbānañca nekkhammaṃ nāma. Sabbepi kusalā dhammā nekkhammaṃ nāma. Vuttañhetuṃ -

“Pabbajjā paṭhamajjhānaṃ, nibbānañca vipassanā;
Sabbepi kusalā dhammā, nekkhammanti pavuccare”ti.

Imesaṃ pana pabbajjādīnaṃ taṇhāsotassa paṭilomato paṭisotasadisatā veditabbā. Avisesena hi dhammavinayo nekkhammaṃ, tassa adhiṭṭhānaṃ pabbajjā ca, dhammavinayo ca taṇhāsotassa paṭisotaṃ vuccati. Vuttañhetuṃ -

“Paṭisotagāmiṃ nipuṇaṃ, gambhīraṃ duddasaṃ aṇuṃ;
Rāgarattā na dakkhanti, tamokhandhena āvutā”ti.

Vīriyārambhassāti catubbidhasammappadhānavīriyassa. Tassa kāmoghādibhedataṇhāsotasantaraṇassa hatthehi pādehi caturaṅganadīsotasantaraṇavāyāmassa sadisatā pākāṭāyeva. Tathā nadīsotassa tīre ṭhitassa cakkhumato purisassa kāmādiṃ catubbidhampi oghaṃ taritvā tassa paratīrabhūte nibbānathale ṭhitassa pañcahi cakkhūhi cakkhumato bhagavato sadisabhāvo. Tena vuttaṃ “cakkhumā puriso...pe... sammāsambuddhassā”ti.

Tatridaṃ opammasaṃsandanaṃ - nadīsoto viya anuppabandhavasena pavattamāno taṇhāsoto, tena vuyhamāno puriso viya anamatagge saṃsāraṇaṃ paribbhamanato taṇhāsotena vuyhamāno satto, tassa tattha piyarūpasātarūpavatthusmiṃ abhiniveso viya imassa cakkhādīsu abhiniveso, saūmisāvaṭṭasagaharakkhaso heṭṭhārahado viya kodhupāyāsapañcakāmaguṇamātugāmasamākulo pañcorambhāgiyasaṃyojanasamūho, tamatthaṃ yathābhūtaṃ viditvā tassa nadīsotassa paratīre ṭhito cakkhumā puriso viya sakalaṃ saṃsārādīnaṃ sabbañca ñeyyadhammaṃ yathābhūtaṃ viditvā taṇhāsotassa paratīrabhūte nibbānathale ṭhito samantacakkhu bhagavā, tassa purisassa tasmīṃ nadiyā sotena vuyhamāne purise anukampāya rahadassa rahadādīnavassa ca ācikkhanaṃ viya taṇhāsotena vuyhamānassa sattassa mahākaruṇāya bhagavato taṇhādīnaṃ tadādīnavassa ca vibhāvanā, tassa vacanaṃ asaddahitvā anusotagāmino tassa purisassa tasmīṃ rahade maraṇappattimaraṇamattadukkhappattiyo viya bhagavato vacanaṃ asampaṭicchantaṃ apāyuppatti, sugatiyaṃ dukkhuppatti ca, tassa pana vacanaṃ saddahitvā hatthehi ca pādehi ca vāyāmakaraṇaṃ viya tena ca vāyāmena paratīraṃ patvā sukkena yathicchitaṭṭhānagamaṇaṃ viya bhagavato vacanaṃ sampāṭicchitvā taṇhādīsu ādīnaṃ passitvā taṇhāsotassa paṭisotapabbajjādinekkhammasena vīriyārambho, āraddhavīriyassa ca teneva vīriyārambhena taṇhāsotātikkamaṇaṃ nibbānatīraṃ patvā arahattaphalasamāpattivaseṇa yathāruci sukhavihāroti.

Gāthāsu sahāpi dukkhena jaheyya kāmeti jhānamaggādhigamatthaṃ samathavipassanānuyogaṃ karonto bhikkhu yadipi tesam pubbabhāgapāṭipadā kicchena kasirena sampajjati, na sukkena vīthiṃ otarati pubbabhāgabhāvanāya kilesānaṃ balavabhāvato, indriyānaṃ vā atikkhabhāvato. Tathā sati sahāpi dukkhena jaheyya kāme, paṭhamajjhānena vikkhambhento tatiyamaggena samucchindanto kilesakāme pajaheyya. Etena dukkhapaṭipade jhānamagge dasseti.

Yogakkhemaṃ āyatiṃ patthayānoti anāgāmitaṃ arahattaṃ icchanto ākaṅkhamāno. Ayañhettha adhippāyo - yadipi etarahi kicchena kasirena jhānapurimamagge adhigacchāmi, ime pana nissāya upari arahattaṃ adhigantvā katakicco pahīnasabbadukkho bhavissāmīti sahāpi dukkhena jhānādīhi kāme pajaheyyāti. Atha vā yo kāmavitakkabahulo puggalo kalyāṇamittassa vasena pabbajjaṃ sīlavisodhanaṃ jhānādīnaṃ pubbabhāgapāṭipattiṃ vā paṭipajjanto kicchena kasirena assumukho rodamāno taṃ vitakkaṃ vikkhambheti, taṃ sandhāya vuttaṃ “sahāpi dukkhena jaheyya kāme”ti. So hi kicchena kāmepajahanto jhānaṃ nibbattetvā taṃ jhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanto anukkamena arahatte paṭiṭṭhaheyya. Tena vuttaṃ “yogakkhemaṃ āyatiṃ patthayāno”ti.

Sammappajānoti vipassanāsahitāya maggapaññāya sammadeva pajānanto. Suvimuttacittoti tassa ariyamaggādhigamassa anantaraṃ phalavimuttiyā suṭṭhu vimuttacitto. Vimuttiyā phassaye tattha tatthāti tasmiṃ tasmiṃ maggaphalādhigamanakāle vimuttiṃ nibbānaṃ phassaye phuseyya pāpuṇeyya adhigaccheyya sacchikareyya. Upayogatthe hi “vimuttiyā”ti idaṃ sāmivacanaṃ. Vimuttiyā vā ārammaṇabhūtāya tattha tattha taṃtaṃphalasaṃpattikāle attano phalacittaṃ phassaye phuseyya pāpuṇeyya, nibbānogaadhāya phalasaṃpattiyā vihareyyāti attho. Sa vedagūti so vedasaṅkhātena maggañāṇena catunnaṃ saccānaṃ gatattā paṭividdhattā vedagū. Lokantaḡūti khandhalokassa pariyantaṃ gato. Sesam suviññeyyameva.

Dasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Carasuttavaṇṇanā

110. Ekādasame caratoti gacchantassa, caṅkamantassa vā. Uppajjati kāmavitakko vāti vatthukāmesu avītarāgatāya tādise paccaye kāmapaṭisaṃyutto vā vitakko uppajjati ce, yadi uppajjati. Byāpādavitaṅko vā vihiṃsāvitakko vāti āghātanimittabyāpādapāṭisaṃyutto vā vitakko, leḍḍudaṇḍādīhi paraviheṭhanavasena vihiṃsāpaṭisaṃyutto vā vitakko uppajjati ceti sambandho. Adhivāsetīti taṃ yathāvuttaṃ kāmavitakkādiṃ yathāpaccayaṃ attano citte uppannaṃ “itipāyaṃ vitakko pāpako, itipi akusalo, itipi sāvajjo, so ca kho attabyābādhāyapi saṃvattatī”tiādinā nayena paccavekkhānāya abhāvato adhivāseti attano cittaṃ āropetvā vāseti ce. Adhivāsentoyeva ca nappajahati tadaṅgādippahānavasena na paṭinissajjati, tato eva na vinodeti attano cittasantānato na nudati na nīharati, tathā avinodanato na byantīkaroti na vigatantaṃ karoti. Ātāpī pahitatto yathā tesam antopi nāvasissati antamaso bhaṅgamattampi evaṃ karoti, ayaṃ pana tathā na karotīti attho. Tathābhūtova na anabhāvaṃ gameti anu anu abhāvaṃ na gameti. Na pajahati ce, na vinodeti cetiādinā ce-saddaṃ yojetvā attho veditabbo.

Caranti caranto. Evaṃbhūtoti evaṃ kāmavitakkādipāpavitakkehi samaṅgībhūto. Anātāpī anottāpīti kilesānaṃ ātāpanassa vīriyassa abhāvena anātāpī, pāputrāsaātāpanaparitāpanalakkhaṇassa ottappassa abhāvena anottāpī. Satataṃ samitanti sabbakālaṃ nirantaraṃ. Kusīto hīnavīriyoti kusalehi dhammehi parihāyitvā akusalapakkhe kucchitaṃ sīdanato kosajjasamannāgadena ca kusīto, sammappadhānavīriyābhāvena hīnavīriyo vīriyavirahitoti vuccati kathīyati. Țhitassāti gamanaṃ upacchinditvā tiṭṭhato. Sayanairiyāpathassa visesato kosajjapakkhikattā yathā taṃsamaṅgino vitakkā sambhavanti, taṃ dassetuṃ “jāgarassā”ti vuttaṃ.

Sukkapakkhe tañce, bhikkhave, bhikkhu nādhivāsetīti āraddhavīriyassāpi viharato anādimati saṃsāre cirakālabhāvitena tathārūpappaccayasamāyogena satisammosena vā kāmavitakkādi uppajjati ce, taṃ bhikkhu attano cittaṃ āropetvā na vāseti ce, abbhantare na vāseti ceti attho. Anadhivāseto kiṃ karotīti? Pajahati chaḍḍeti. Kiṃ kacavaraṃ viya piṭakena? Na hi, apica kho taṃ vinodeti nudati nīharati. Kiṃ balībaddaṃ viya patodena? Na hi, atha kho naṃ byantīkaroti vigatantaṃ karoti. Yathā tesāṃ antopī nāvasissati antamaso bhaṅgamattampi, tathā te karoti. Kathaṃ pana te tathā karoti? Anabhāvaṃ gameti anu anu abhāvaṃ gameti, vikkhambhanappahānena yathā suvikkhambhitā honti tathā ne karotīti vuttaṃ hoti.

Evaṃbhūtotiādīsu evaṃ kāmavitakkādīnaṃ anadhivāsanena suvisuddhāsayo samāno tāya ca āsayasampattiyaṃ tannimittāya ca payogasampattiyaṃ parisuddhasīlo indriyesu guttadvāro bhojane mattaññū satisampajaññena samannāgato jāgariyaṃ anuyutto tadaṅgādivasena kilesānaṃ ātāpanalakkhaṇena vīriyena samannāgatattā ātāpī, sabbaso pāputrāsena samannāgatattā. Ottāpī satataṃ rattindivaṃ, samitaṃ nirantaraṃ samathavipassanābhāvanānuyogavasena catubbidhasammappadhānasiddhiyā, āraddhavīriyo pahitatto nibbānaṃ paṭipesitacittoti vuccati kathīyatīti attho. Sesāṃ vuttanayameva.

Gāthāsu gehanissitanti ettha gehavāsīhi apariccattattā gehavāsīnaṃ sabhāvattā gehadhammattā vā gehaṃ vuccati vatthukāmo. Atha vā gehapaṭibaddhabhāvato kilesakāmānaṃ nivāsaṭṭhānabhāvato taṃvatthukattā vā kāmavitakkādi gehanissitaṃ nāma. Kummaggaṃ paṭipannoti yasmā ariyamaggassa uppathabhāvato abhijjhādayo tadekaṭṭhadhammā ca kummaggo, tasmā kāmavitakkādibahulo puggalo kummaggaṃ paṭipanno nāma. Mohaneyyesu mucchitoti mohasaṃvattaniyesu rūpādīsu mucchito sammatto ajjhapanno. Sambodhinti ariyamaggañānaṃ. Phuṭṭhanti phusituṃ pattuṃ, so tādiso micchāsaṅkappagocarō abhabbo, na kadāci taṃ pāpuṇātīti attho.

Vitakkaṃ samayitvānāti yathāvuttaṃ micchāvitakkaṃ paṭisaṅkhānabhāvanābalehi vūpasametvā. Vitakkūpasame ratoti navannampi mahāvitakkānaṃ accantavūpasamabhūte arahatte nibbāne eva vā ajjhāsayena rato abhirato. Bhabbo so tādīsoti so yathāvutto sammā paṭipajjamāno puggalo pubbabhāge samathavipassanābalena sabbavitakke yathārahaṃ tadaṅgādivasena vūpasametvā Țhito, vipassanaṃ ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyaṃ arahattamaggañānaṃsaṅkhātāṃ nibbānaṃsaṅkhātāṃ anuttaraṃ sambodhiṃ phuṭṭhuṃ adhigantuṃ bhabbo samatthoti.

Ekādasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Sampannasīlasuttavaṇṇanā

111. Dvādasame sampannasīlāti ettha tividhaṃ sampannaṃ
paripuṇṇasamaṅgīmadhuravasena. Tesu -

“Sampannaṃ sālīkedāraṃ, suvā bhuñjanti kosiya;
Paṭivedemi te brahme, na ne vāretumussahe”ti. -

Ettha paripuṇṇattho sampannasaddo. “Iminā pātimokkhasaṃvarena upeto hoti
samupeto upagato samupagato sampanno samannāgato”ti ettha samaṅgibhāvattho
sampannasaddo. “Imissā, bhante, mahāpathaviyā heṭṭhimatalaṃ sampannaṃ -
seyyathāpi khuddamadhuṃ anīlakaṃ, evamassāda”nti ettha madhurattho
sampannasaddo. Idha pana paripuṇṇatthepi samaṅgibhāvepi vaṭṭati, tasmā
sampannasīlāti paripuṇṇasīlā hutvātipi, sīlasamaṅgino hutvātipi evamettha attho
veditabbo.

Tattha “paripuṇṇasīlā”ti iminā atthena khettadosavigamena khettpāripūri viya
paripuṇṇaṃ nāma hoti. Tena vuttaṃ “khettadosavigamena khettpāripūri viya
sīladadosavigamena sīlapāripūri vuttā”ti. “Sīlasamaṅgino”ti iminā pana atthena sīlena
samaṅgibhūtā samodhānagatā samannāgatā hutvā viharathāti vuttaṃ hoti. Tattha
dvīhi kāraṇehi sampannasīlatā hoti sīlavipattiyā ādīnavadassanena, sīlasampattiyā
ānisaṃsadassanena ca. Tadubhayampi visuddhimagge vuttanayena veditabbaṃ.
Tattha “sampannasīlā”ti ettāvatā kira bhagavā catupārisuddhisīlaṃ uddisitvā
“pātimokkhasaṃvarasaṃvutā”ti iminā jeṭṭhakasīlaṃ dassetītiādinā ettha yaṃ
vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā vuttameva. Kimassa uttari karaṇīyanti evaṃ
sampannasīlānaṃ viharataṃ tumhākaṃ kinti siyā uttari kātābbaṃ, paṭipajjitabbanti
ceti attho.

Evaṃ “sampannasīlā, bhikkhave, viharathā”tiādinā sampādanūpāyena saddhiṃ
sīlasampadāya bhikkhū niyojento anekapuggalādhiṭṭhānaṃ katvā desanaṃ ārabhitvā
idāni yasmā ekapuggalādhiṭṭhānavasena pavattitāpi bhagavato desanā
anekapuggalādhiṭṭhānāva hoti sabbasādhāraṇatā, tasmā taṃ
ekapuggalādhiṭṭhānavasena dassento “carato cepi, bhikkhave, bhikkhuno”tiādimāha.

Tattha abhijjhāyati etāyāti abhijjhā, parabhaṇḍābhijjhāyanalakkaṇassa lobhassetaṃ
adhivacanaṃ. Byāpajjati pūtibhavati cittaṃ etenāti byāpādo, “anattaṃ me
acarī”tiādinayappavattassa ekūnavāsatiāghātavatthuvīsayassa dosassetāṃ
adhivacanaṃ. Ubhinnampi “tattha katamo kāmacchando? Yo kāmesu kāmacchando
kāmasneho kāmapipāsā kāmaparīlāho kāmamucchā kāmajjhosāna”nti, tathā “lobho
lubbanā lubbhittattaṃ sārāgo sārājjanā sārājjittattaṃ abhijjhā lobho
akusalamūla”ntiādinā, “doso dussanā dussittattaṃ byāpatti byāpajjanā
byāpajjitattaṃ virodho paṭivirodho caṇḍikkaṃ asuro po anattamanatā cittassā”tiādinā
ca vitthāro veditabbo. Vigato hotīti ayañca abhijjhā, ayañca byāpādo vigato hoti
apagato, pahīno hotīti attho. Ettāvatā kāmacchandanivaraṇassa ca
byāpādanīvaraṇassa ca pahānaṃ dassitaṃ hoti.

Thinamiddhanti thinañceva middhañca. Tesu cittassa akammaññatā thināṃ,
ālasiyassetāṃ adhivacanaṃ, vedanādīnaṃ tiṇṇaṃ khandhānaṃ akammaññatā
middhaṃ, pacalāyikabhāvassetāṃ adhivacanaṃ. Ubhinnampi “tattha katamaṃ
thināṃ? Yā cittassa akallatā akammaññatā olīyanā sallīyanā. Tattha katamaṃ
middhaṃ? Yā kāyassa akallatā akammaññatā onāho pariyonāho”tiādinā nayena
vitthāro veditabbo.

Uddhaccakukkuccanti uddhaccañceva kukkucçañca. Tattha uddhaccaṃ nāma cittassa uddhatākāro, kukkucçaṃ nāma akatakalāyāṇassa katapāpassa tappaccayā vipaṭṭisāro. Ubhinnaṃpi “tattha katamaṃ uddhaccaṃ? Yaṃ cittassa uddhaccaṃ avūpasamo cetaso vikkhepo bhantattaṃ cittassā”tiādinā vitthāro. “Akataṃ vata me kalāyāṇaṃ, akataṃ kusalaṃ, akataṃ bhīruttānaṃ; kataṃ pāpaṃ, kataṃ luddaṃ, kataṃ kibbisa”ntiādinā pavattiākāro veditabbo.

Vicikicchāti buddhādīsu saṃsāro. Tassā “satthari kaṅkhati vicikicchati, nādhimuccati na sampasīdati”tiādinā, “tattha katamā vicikicchā? Yā kaṅkhā kaṅkhāyaṇā kaṅkhāyitattaṃ vimati vicikicchā dvelhakaṃ dvedhāpatho saṃsāro anekasaṃsāro āsappaṇā parisappaṇā aparīyogāhaṇā chambhitattaṃ cittassa manovilekha”tiādinā ca nayena vitthāro veditabbo.

Ettha ca abhiññāyāpādādīnaṃ vigamavasena ca pahānavasena ca tesāṃ vikkhambhanaṃ veditabbaṃ. Yaṃ sandhāya vuttaṃ -

“So abhiññaṃ loke pahāya vigatābhiññena cetasā viharati, abhiññaṃ cittaṃ parisodheti. Byāpādapadosaṃ pahāya abyāpānaccitto viharati, byāpādapadosā cittaṃ parisodheti. Thinamiddhaṃ pahāya vigatathinamiddho viharati ālokasaññī sato sampajāno, thinamiddhā cittaṃ parisodheti. Uddhaccakukkuccaṃ pahāya anuddhato viharati ajjhataṃ upasānaccitto uddhaccakukkuccā cittaṃ parisodheti. Vicikicchaṃ pahāya tiṇṇavicikiccho viharati akathaṃkathī kusalesu dhammesu, vicikicchāya cittaṃ parisodheti”ti.

Tattha yathā nīvaraṇānaṃ pahānaṃ hoti, taṃ veditabbaṃ. Kathaṃca nesāṃ pahānaṃ hoti? Kāmacchandassa tāva asubhanimitte yonisomanasikārena pahānaṃ hoti, subhanimitte ayonisomanasikārenassa uppatti. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, subhanimittaṃ. Tattha ayonisomanasikārabahulīkāro ayamāhāro anuppannaṃ vā kāmacchandassa uppādāya, uppannaṃ vā kāmacchandassa bhīyyobhāvāya vepullāya”ti.

Evaṃ subhanimitte ayonisomanasikārena uppajjantassa kāmacchandassa tappaṭipakkhato asubhanimitte yonisomanasikārena pahānaṃ hoti. Tattha asubhanimittaṃ nāma asubhampi asubhārammaṇampi, yonisomanasikāro nāma upāyamanasikāro, pathamanasikāro, anicce aniccanti vā, dukkhe dukkhanti vā, anattani anattāti vā, asubhe asubhanti vā manasikāro. Taṃ tattha bahulaṃ pavattayato kāmacchando pahīyati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, asubhanimittaṃ. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannaṃ vā kāmacchandassa anuppādāya, uppannaṃ vā kāmacchandassa pahānāya”ti.

Apica cha dhammā kāmacchandassa pahānāya saṃvattanti - asubhanimittassa uggaho, asubhabhāvanānuyogo, indriyesu guttadvāratā, bhojane mattaññutā, kalāyāṇamittatā, sappāyakathāti. Dasavidhañhi asubhanimittaṃ uggaṇhantassapi kāmacchando pahīyati, bhāventassapi, indriyesu pihitadvārassapi catunnaṃ pañcannaṃ ālopānaṃ okāse sati udakaṃ pivitvā yāpanasīlatāya bhojane mattaññunopi. Tena vuttaṃ -

“Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṃ pive;
Alaṃ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno”ti.

Asubhakammikatissattherasadise kalyāṇamitte sevantassapi kāmacchando pahīyati, ṭhānanisajjādīsu dasaasubhanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā kāmacchandassa pahāṇāya saṃvattantī”ti.

Paṭighanimitte āyonisomanasikārena byāpādassa uppādo hoti. Tattha paṭighampi paṭighanimittaṃ, paṭighārammaṇampi paṭighanimittaṃ. Ayonisomanasikāro sabbattha ekalakkaṇo eva. Taṃ tasmim nimitte bahulaṃ pavattayato byāpādo uppajjati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, paṭighanimittaṃ. Tattha ayonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā byāpādassa uppādāya, uppannassa vā byāpādassa bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Mettāya pana cetovimuttiyā yonisomanasikārenassa pahāṇaṃ hoti. Tattha “mettā”ti vutte appanāpi upacāropi vaṭṭati, “cetovimutti”ti pana appanāva. Yonisomanasikāro vuttalakkaṇova. Taṃ tattha bahulaṃ pavattayato byāpādo pahīyati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, mettācetovimutti. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro ayamāhāro anuppannassa vā byāpādassa anuppādāya uppannassa vā byāpādassa pahāṇāyā”ti.

Apica cha dhammā byāpādassa pahāṇāya saṃvattanti - mettānimittassa uggaho, mettābhāvanā, kammassakatāpaccavekkhaṇā, paṭisaṅkhānabahulatā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Odhisakānodhisakadisāpharaṇānañhi aññataravasena mettaṃ uggaṇhantassapi byāpādo pahīyati, odhiso anodhiso disāpharaṇavasena mettaṃ bhāventassapi byāpādo pahīyati, “tvam etassa kuddho kiṃ karissasi, kimassa sīlādīni vināsetuṃ sakkhissasi nanu tvam attano kammena āgantvā attano kammeneva gamissasi, parassa kujjhaṇaṃ nāma vītaccikaṅgāratattaayasalākagūthādīni gahetvā paraṃ paharitukāmatā viya hoti. Esopi tava kuddho kiṃ karissasi, kiṃ te sīlādīni vināsetuṃ sakkhissasi esa attano kammena āgantvā attano kammeneva gamissasi, appaṭicchitapahēṇakaṃ viya, paṭivātaṃ khittarajomuṭṭhi viya ca etasseva esa kodho matthake patissatī”ti evaṃ attano ca parassa cāti ubhayesaṃ kammassakataṃ paccavekkhatopi, paccavekkhitvā paṭisaṅkhāne ṭhitassapi, assaguttattherasadise mettābhāvanārate kalyāṇamitte sevantassāpi byāpādo pahīyati, ṭhānanisajjādīsu mettānissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā byāpādassa pahāṇāya saṃvattantī”ti.

Aratīādīsu ayonisomanasikārena thinamiddhassa uppādo hoti. Arati nāma ukkaṇṭhitatā, tandī nāma kāyālasīyaṃ, vijambhitā nāma kāyavinamanā, bhattasammado nāma bhattamucchā bhattapariḷāho, cetaso līnattaṃ nāma cittassa līnākāro. Imesu aratīādīsu ayonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato thinamiddhaṃ uppajjati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, arati tandī vijambhitā bhattasammado cetaso līnattaṃ. Tattha ayonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā thinamiddhassa uppādāya, uppannassa vā thinamiddhassa bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Ārambhadhātuādīsu pana yonisomanasikārena thinamiddhassa pahāṇaṃ hoti. Ārambhadhātu nāma paṭhamārambhavīriyaṃ, nikkamadhātu nāma kosajjato nikkhantatāya tato balavataraṃ, parakkamadhātu nāma paraṃ paraṃ ṭhānaṃ

akkamanato tatopi balavataram. Imasmiṃ tippabhede vīriye yonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato thinamiddhaṃ pahīyati. Tenāha -

“Atthi, bhikkhave, ārambhadhātu, nikkamadhātu, parakkamadhātu. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā thinamiddhassa anuppādāya, uppannassa vā thinamiddhassa pahānāyā”ti.

Apica cha dhammā thinamiddhassa pahānāya saṃvattanti, atibhojane nimittaggāho - iriyāpathasamparivattanatā, ālokasaññāmanasikāro, abbhokāsavāso, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti.

Āharahatthakabhuttavamitakatatthavaṭṭakaalaṃsāṭakakākamāsakabhojanaṃ bhuñjitvā rattitṭhānadivāṭṭhāne nisinnassa hi samaṇadhammaṃ karoto thinamiddhaṃ mahāhatthī viya ottharantaṃ āgacchati, catupañcaālopaokāsaṃ pana ṭhapetvā pānīyaṃ pivitvā yāpanasīlassa bhikkhuno taṃ na hoti. Evaṃ atibhojane nimittaṃ gaṇhantassapi thinamiddhaṃ pahīyati. Yasmiṃ iriyāpathe thinamiddhaṃ okkamati, tato aññaṃ parivattentassapi, rattiṃ candālokaṃ dīpālokaṃ ukkālokaṃ divā sūriyālokaṃ manasikarontassapi, abbhokāse vasantassapi mahākassapattherasadise vigatathinamiddhe kalyāṇamitte sevantassapi thinamiddhaṃ pahīyati, ṭhānanisajjādīsu dhutaṅganissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā thinamiddhassa pahānāya saṃvattanti”ti.

Cetaso avūpasame ayonisomanasikārena uddhaccakukkuccassa uppādo hoti. Avūpasamo nāma avūpasantākāro, atthato taṃ uddhaccakukkuccameva. Tattha ayonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato uddhaccakukkuccaṃ uppajjati. Tenāha -

“Atthi, bhikkhave, cetaso avūpasamo. Tattha ayonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā uddhaccakukkuccassa uppādāya, uppannassa vā uddhaccakukkuccassa bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Samādhisañkhāte pana cetaso vūpasame yonisomanasikārenassa pahānaṃ hoti. Tenāha -

“Atthi, bhikkhave, cetaso vūpasamo. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā uddhaccakukkuccassa anuppādāya, uppannassa vā uddhaccakukkuccassa pahānāyā”ti.

Apica cha dhammā uddhaccakukkuccassa pahānāya saṃvattanti - bahussutatā, paripucchakatā, vinaye pakataññutā, vuḍḍhasevitā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Bāhusaccenapi hi ekaṃ vā dve vā tayo vā cattāro vā pañca vā nikāye pālīvasena ca atthavasena ca uggaṇhantassapi uddhaccakukkuccaṃ pahīyati, kappiyākappiyaparipucchābahulassapi, vinayapaññattiyaṃ ciṇṇavasābhāvatāya pakataññunopi, vuḍḍhe mahallakatthere upasaṅkamantassapi, upālītherasadise vinayadhare kalyāṇamitte sevantassapi uddhaccakukkuccaṃ pahīyati, ṭhānanisajjādīsu kappiyākappiyanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā uddhaccakukkuccassa pahānāya saṃvattanti”ti.

Vicikicchāṭṭhānīyesu dhammesu ayonisomanasikārena vicikicchāya uppādo hoti. Vicikicchāṭṭhānīyā dhammā nāma punappunaṃ vicikicchāya kāraṇattā vicikicchāva. Tattha ayonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato vicikicchā uppajjati. Tenāha -

“Atthi, bhikkhave, vicikicchāṭṭhāniyā dhammā. Tattha ayonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannāya vā vicikicchāya uppādāya, uppannāya vā vicikicchāya bhīyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Kusalādidhammesu pana yonisomanasikārena vicikicchāya pahānaṃ hoti. Tenāha -

“Atthi, bhikkhave, kusalākusalā dhammā, sāvajjānavajjā dhammā, sevittabbāsevittabbā dhammā, hīnapaṇītā dhammā, kaṇhasukkasappaṭibhāgā dhammā. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro ayamāhāro anuppannāya vā vicikicchāya anuppādāya, uppannāya vā vicikicchāya pahānāyā”ti.

Apica cha dhammā vicikicchāya pahānāya saṃvattanti bahussutatā, paripucchakatā, vinaye pakataññutā, adhimokkhabahulatā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Bāhusaccavasenapi hi ekaṃ vā...pe...pañca vā nikāye pāḷivasena ca atthavasena ca uggaṇhantassapi vicikicchā pahīyati, tīṇi ratanāni ārabha kusalādibhedeṣu dhammesu paripucchābahulassapi, vinaye ciṇṇavasābhāvassapi, tīsu ratanesu okappaṇīya, saddhāsaṅkhātā, adhimokkhabahulassapi, saddhādhimutte vakkalittherasadiṣe kalyāṇamitte sevantassapi vicikicchā pahīyati, ṭhānanisajjādīsu tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā vicikicchāya pahānāya saṃvattanti”ti.

Ettha ca yathāvutthehi tehi tehi dhammehi vikkhambhanavasena pahīnānaṃ imesaṃ nīvaraṇānaṃ kāmaccchandanivaraṇassa tāva arahattamaggena accantappahānaṃ hoti, tathā thinamiddhanīvaraṇassa uddhaccanīvaraṇassa ca. Byāpādanīvaraṇassa pana kukkucanīvaraṇassa ca anāgāmimaggena, vicikicchānīvaraṇassa sotāpattimaggena accantappahānaṃ hoti. Tasmā tesam tathā pahānāya upakāradhamme dassetuṃ “āraddhaṃ hoti vīriya”ntiādi āraddhaṃ. Idameva vā yathāvuttaṃ abhijjhādīnaṃ nīvaraṇānaṃ pahānaṃ, yasmā hīnavīriyatāya kusītena, anupaṭṭhitassatitāya muṭṭhassatinā, apaṭippassaddhadarathatāya sāraddhakāyena, asamāhitatāya vikkhittacittena na kadāci te sakkā nibbattetuṃ, pageva itaraṃ, tasmā yathā paṭipannassa so abhijjhādīnaṃ vigamo pahānaṃ sambhavati, taṃ dassetuṃ “āraddhaṃ hoti vīriya”ntiādi āraddhaṃ. Tassattho - tesam nīvaraṇānaṃ pahānāya sabbesampi vā saṃkilesadhammānaṃ samucchindanatthāya vīriyaṃ āraddhaṃ hoti, paggaḥitaṃ asithilappavattanti vuttaṃ hoti. Āraddhattā eva ca antarā saṅkocassa anāpajjanato asallīnaṃ.

Upaṭṭhitā sati asammuṭṭhāti na kevalaṅca vīriyameva, satipi ārammaṇābhimukhabhāvena upaṭṭhitā hoti, tathā upaṭṭhitattā eva ca cirakatacirabhāsītānaṃ saraṇasamatthatāya asammuṭṭhā. Passaddhoti kāyacittadarathappassambhanena kāyopissa passaddho hoti. Tattha yasmā nāmakāye passaddhe rūpakāyopissa passaddho eva hoti, tasmā “nāmakāyo rūpakāyo”ti avisesetvā “passaddho kāyo”ti vuttaṃ. Asāraddhoti so ca passaddhattā eva asāraddho, vigatadarathoti vuttaṃ hoti. Samāhitaṃ cittaṃ ekagganti cittampissa sammā āhitaṃ suṭṭhu ṭhapitaṃ appitaṃ viya hoti, samāhitattā eva ca ekaggaṃ acalaṃ nipphandaṃ niriñjananti.

Ettāvatā jhānamaggānaṃ pubbabhāgapaṭipadā kathitā. Tenevāha -

“Carampi, bhikkhave, bhikkhu evaṃbhūto ātāpī ottāpī satataṃ samitaṃ āraddhavīriyo pahitattoti vuccatī”ti.

Tassattho heṭṭhā vutto eva.

Gāthāsu yataṃ careti yatamāno careyya, caṅkamanādivasena gamanaṃ kappentopi “anuppannānaṃ pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ anuppādāya chandaṃ janeti vāyamaṭi”tiādinā nayena vuttasammappadhānavīriyavasena yatanto ghaṭento vāyamanto yathā akusalā dhammā pahīyanti, kusalā dhammā bhāvanāpāripūriṃ gacchanti, evaṃ gamanaṃ kappeyyāti attho. Esa nayo sesesupi. Keci pana “yata”nti etassa saṃyatoti atthaṃ vadanti. Tiṭṭheti tiṭṭheyya ṭhānaṃ kappeyya. Accheti nisīdeyya. Sayeti nipajjeyya. Yatamenāṃ pasārayeti etaṃ pasāretabbaṃ hatthapādādiṃ yataṃ yatamāno yathāvuttavīriyasamaṅgīyeva hutvā pasāreyya, sabbattha pamādaṃ vijaheyyāti adhippāyo.

Idāni yathā paṭipajjanto yataṃ yatamāno nāma hoti, taṃ paṭipadaṃ dassetuṃ “uddha”ntiādi vuttaṃ. Tattha uddhanti upari. Tiriyanti tiriyato, puratthimadisādivasena samantato disābhāgesūti attho. Apācīnanti heṭṭhā. Yāvatā jagato gatīti yattakā sattasaṅkhārābhedaṃ lokassa pavatti, tattha sabbatthāti attho. Ettāvatā anavasesato sammasanaññāssa visayaṃ saṅgahetvā dasseti. Samavekkhitāti sammā hetunā ñāyena avekkhitā, aniccādivasena vipassakoti vuttaṃ hoti. Dhammānanti sattasuññānaṃ. Khandhānanti rūpādīnaṃ pañcannaṃ khandhānaṃ. Udayabbayanti udayaṇca vayaṇca. Idaṃ vuttaṃ hoti - upari tiriyaṃ adhoti tisaṅgahe sabbasmīṃ loke atītādibhedabhinnānaṃ pañcupādānakkhandhasaṅkhātānaṃ sabbesaṃ rūpārūpadhammānaṃ aniccatādisammasanādhigatena udayabbayaññānaṃ pañcavīsatiyā ākārehi udayaṃ, pañcavīsatiyā ākārehi vayaṇca samavekkhitā samanupassitā haveyyāti.

Cetosamathasāmīcinti cittasaṃkilesānaṃ accantavūpasamanato cetosamathasaṅkhātassa ariyamaggassa anucchavikapāṭipadaṃ ñāṇadassanavisuddhiṃ. Sikkhamānanti paṭipajjamānaṃ bhāventāṃ ñāṇaparamparaṃ nibbattentaṃ. Sadāti sabbakālaṃ, rattiñceva divā ca. Satanti catusampajaññaṃ samannāgatāya satiyā satokāriṃ. Satataṃ pahitattoti sabbakālaṃ pahitatto nibbānaṃ paṭipesitattoti tathāvidhaṃ bhikkhuṃ buddhādayo ariyā āhu ācikkhanti kathenti. Sesaṃ vuttanayameva.

Dvādasamasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

13. Lokasuttavaṇṇanā

112. Terasame lokoti lujjanapalujjanaṭṭhena loko, atthato purimaṃ ariyasaccadvayaṃ idha pana dukkhaṃ ariyasaccaṃ veditabbaṃ. Svāyaṃ sattaloko, saṅkhāraloko, okāsalokoti vibhāgato sarūpato ca heṭṭhā vuttoyeva. Apica khandhalokādivasena ca anekavidho loko. Yathāha -

“Lokoti khandhaloko, dhātuloko, āyatanaloko, vipattibhavaloko, vipattisambhavaloko, sampattibhavaloko, sampattisambhavaloko, eko loko sabbe sattā ahāraṭṭhitikā, dve lokā nāmaṇca rūpaṇca, tayo lokā tisso vedanā, cattāro lokā cattāro āhārā, pañca lokā pañcupādānakkhandhā, cha lokā cha ajjhāttikāni āyatanāni, satta lokā satta viññāṇaṭṭhitiyo, aṭṭha lokā aṭṭha lokadhammā, nava lokā nava sattāvāsā, dasa lokā dasāyatanāni, dvādasa lokā dvādasāyatanāni, aṭṭhārasa lokā aṭṭhārasa dhātuyo”ti.

Evamanekadhā vibhattopi loko pañcasu upādānakkhandhesu eva saṅgahaṃ samosaraṇaṃ gacchati, upādānakkhandhā ca dukkhaṃ ariyasaccaṃ jātipi dukkhā ...pe... saṃkhittena pañcupādānakkhandhāpi dukkhāti. Tena vuttaṃ “atthato purimaṃ ariyasaccadvayaṃ, idha pana dukkhaṃ ariyasaccaṃ veditabba”nti. Nanu ca lujjanapalujjanaṭṭho avisesena pañcasu khandhesu sambhavatīti? Saccaṃ sambhavati. Yaṃ pana na lujjatīti gahitaṃ, taṃ tathā na hoti, ekaṃseneva lujjati palujjatīti so lokoti upādānakkhandhesveva lokasaddo nirūḷhoti veditabbo. Tasmā lokoti dukkhaṃ ariyasaccaṃ eva.

Yadipi tathāgata-saddassa heṭṭhā tathāgatasutte nānāyehi vitthārato attho vibhatto, tathāpi pāḷiyā atthasaṃvaṇṇanāmukhena ayamatthavibhāvanā - abhisambuddhoti “abhiññeyyato pariññeyyato”ti pubbe vuttavibhāgena vā avisesato tāva āsayānusayacariyādhimuttiādibhedato kusalākusalādivibhāgato vaṭṭappamāṇasaṅgāhādibhedato, visesato vā pana “ayaṃ sassatāsayo, ayaṃ ucchedāsayo”tiādinā “kakkhaḷalakkhaṇā pathavīdhātu, paggharaṇalakkhaṇā āpodhātū”tiādinā ca abhivisiṭṭhena sayambhuññaṇena sammā aviparītaṃ yo yo attho yathā yathā bujjhitabbo, tathā tathā buddho ñāto attapaccakkho katoti abhisambuddho.

Lokasmāti yathāvuttalokato. Viśaṃyuttoti viśaṃsaṭṭho, tappaṭibaddhānaṃ sabbesaṃ saṃyojanānaṃ sammadeva samucchinnatā tato vippamuttoti attho. Lokasamudayoti suttantanayena taṇhā, abhidhammanayena pana abhisāṅkhārehi saddhiṃ diyaḍḍhakilesasahassaṃ. Pahīnoti bodhimaṇḍe arahattamaggaññaṇena samucchedaṃ pahānavasena savāsaṇaṃ pahīno. Lokanirodhoti nibbānaṃ. Sacchikatoti attapaccakkho kato. Lokanirodhagāminī paṭipadāti sīlādikkhandhattayasaṅgaho ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. So hi lokanirodhaṃ nibbānaṃ gacchati adhigacchati, tadatthaṃ ariyehi paṭipajjīyati cāti lokanirodhagāminī paṭipadāti vuccati.

Ettāvatā tathāni abhisambuddho yāthāvato gatoti tathāgatoti ayamattho dassito hoti. Cattāri hi ariyasaccāni tathāni nāma. Yathāha -

“Cattārimāni, bhikkhave, tathāni avitathāni anaññathāni. Katamāni cattāri? Idaṃ dukkhanti, bhikkhave, tathametaṃ avitathametaṃ, anaññathameta”nti vitthāro.

Apica tathāya gatoti tathāgato, tathaṃ gatoti tathāgato, gatoti ca avagato atīto patto paṭipannoti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti - yasmā bhagavā sakalalokaṃ tīraṇapariññāya tathāya aviparītāya gato avagato, tasmā loko tathāgatena abhisambuddhoti tathāgato. Lokasamudayaṃ pahānapariññāya tathāya gato atītoti tathāgato. Lokanirodhaṃ sacchikiriyāya tathāya gato pattoti tathāgato. Lokanirodhagāminiṃ paṭipadaṃ tathaṃ aviparītaṃ gato paṭipannoti tathāgatoti. Evaṃ imissā pāḷiyā bhagavato tathāgatabhāvadīpanavasena attho veditabbo.

Iti bhagavā catusaccābhisambodhanavasena attano tathāgatabhāvaṃ pakāsetvā idāni tattha diṭṭhādiabhisambodhivasenapi taṃ dassetuṃ “yaṃ, bhikkhave”tiādimāha. Aṅguttaraṭṭhakathāyaṃ pana “catūhi saccehi attano buddhabhāvaṃ kathetvā”tiādi vuttaṃ. Taṃ tathāgatasadda-buddhasaddānaṃ atthato ninnānākaraṇataṃ dassetuṃ vuttaṃ. Tathā ceva hi pāḷi pavattāti. Tattha diṭṭhanti rūpāyatanaṃ. Sutanti saddāyatanaṃ. Mutanti patvā gahetabbato gandhāyatanaṃ, rasāyatanaṃ, phoṭṭhabbāyatanañca. Viññātanti sukhadukkhādidhammārammaṇaṃ. Pattanti pariyesitvā vā apariyesitvā vā pattamaṃ.

Pariyesitanti pattam vā appattam vā pariyesitam. Anuvicaritam manasāti cittena anusañcaritam. Kassa pana anuvicaritam manasāti? Sadevakassa...pe... sadevamanussāyāti sambandhaniyam. Tattha saha devehīti sadevako, tassa sadevakassa. Sesapadesupi eseva nayo.

Sadevakavacanena cettha pañcakāmāvacaradevaggahaṇam veditabbam, samārakavacanena chaṭṭhakāmāvacaradevaggahaṇam, sabrahmakavacanena brahmakāyikādibrahmaggaṇam, sassamaṇabrāhmaṇivacanena sāsanassa paccatthikasamaṇabrāhmaṇaggahaṇaṇceva samitapāpabāhitapāpasamaṇabrāhmaṇaggahaṇaṇca, pajāvacanena sattalokaggahaṇam, sadevamanussavacanena sammutidevaavasesamanussaggahaṇam. Evamettha tīhi padehi devamārabrahmehi saddhiṃ sattaloko, dvīhi pajāvasena sattaloko gahitoti veditabbo.

Aparo nayo - sadevakaggahaṇena arūpāvacaradevaloko gahito, samārakavacanena chakāmāvacaradevaloko, sabrahmakavacanena rūpībrahmaloko, sassamaṇabrāhmaṇādivacanena sammutidevehi saha avasesasattaloko gahito. Apicettha sadevakavacanena ukkaṭṭhaparicchedato sabbalokavisayassa bhagavato abhisambuddhabhāve pakāsīti yesamevaṃ siyā “māro nāma mahānubhāvo chakāmāvacarissaro vasavattī, brahmā pana tatopi mahānubhāvataro dasahi aṅgulīhi dasasu cakkavāḷasahassesu ālokaṃ pharati, uttamajjhānasamāpattisukhaṃ paṭisaṃvedeti. Puthū ca samaṇabrāhmaṇā iddhimanto dibbacakkhukā paracittaviduno mahānubhāvā saṃvijjanti. Ayañca sattakāyo ananto aparimāṇo, kimetesam sabbesaṃyeva visayo anavasesato bhagavatā abhisambuddho”ti? Tesam vimatiṃ vidhamento bhagavā “sadevakassa lokassā”tiādimāha.

Porāṇā panāhu - “sadevakassā”ti devatāhi saddhiṃ avasesalokaṃ pariyādiyati, “samārakassā”ti mārena saddhiṃ avasesalokaṃ, “sabrahmakassā”ti brahmehi saddhiṃ avasesalokaṃ. Evaṃ sabbepi tibhavūpage satte tīsu padesu pakkhipitvā puna dvīhi padehi pariyādiyanto “sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāyā”ti āha. Evaṃ pañcahi padehi khandhattayaparicchinne sabbasatte pariyādiyati.

Yasmā taṃ tathāgatena abhisambuddhanti iminā idaṃ dasseti - yaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu imassa sadevakassa lokassa “nīlaṃ pītaka”ntiādi rūpārammaṇaṃ cakkhuvāre āpāthaṃ āgacchati, taṃ sabbaṃ “ayaṃ satto imasmiṃ khaṇe imaṃ nāma rūpārammaṇaṃ disvā sumano vā dummano vā majjhatto vā jāto”ti tathāgatassa evaṃ abhisambuddhaṃ. Tathā yaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu imassa sadevakassa lokassa “bherisaddo mudiṅgasaddo”tiādi saddārammaṇaṃ sotadvāre āpāthaṃ āgacchati, “mūlagandho tacagandho”tiādi gandhārammaṇaṃ ghānavāre āpāthamāgacchati, “mūlaraso khandharaso”tiādi rasārammaṇaṃ jivhādvāre āpāthamāgacchati, “kakkhaḷaṃ muduka”ntiādi pathavīdhātutejodhātuvāyodhātubhedam phoṭṭhabbārammaṇaṃ kāyadvāre āpāthamāgacchati, “ayaṃ satto imasmiṃ khaṇe imaṃ nāma phoṭṭhabbaṃ phusitvā sumano vā dummano vā majjhatto vā jāto”ti sabbaṃ taṃ tathāgatassa evaṃ abhisambuddhaṃ.

Tathā yaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu imassa sadevakassa lokassa sukhādhātubhedam dhammārammaṇaṃ manodvāre āpāthamāgacchati, “ayaṃ satto imasmiṃ khaṇe imaṃ nāma dhammārammaṇaṃ jānitvā sumano vā dummano vā majjhatto vā jāto”ti sabbaṃ taṃ tathāgatassa evaṃ abhisambuddhaṃ. Evaṃ yaṃ imassa sadevakassa

lokassa diṭṭhaṃ suttaṃ mutaṃ viññātaṃ, taṃ tathāgatena adiṭṭhaṃ vā asuttaṃ vā amuttaṃ vā aviññātaṃ vā natthi. Imassa pana mahājanassa pariyesitvā appattampi atthi, apariyesitvā appattampi atthi, pariyesitvā pattampi atthi, apariyesitvā pattampi atthi. Sabbampi tathāgatassa appattaṃ nāma natthi ñāṇena asacchikataṃ. Tato eva yaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu aparimāṇānaṃ sattānaṃ cakkhudvāre āpāthamāgacchantaṃ rūpārammaṇaṃ nāma atthi, taṃ bhagavā sabbam sabbākārena jānāti passati. Evaṃ jānatā passatā cānena taṃ iṭṭhāniṭṭhādivasena vā diṭṭhasutamutaviññātesu labbhamānapadavasena vā “katamaṃ taṃ rūpaṃ rūpāyatanaṃ? Yaṃ rūpaṃ catunnaṃ mahābhūtānaṃ upādāya vaṇṇanibhā sanidassanaṃ sappatighaṃ nīlaṃ pītaka”ntiādinā nayena anekehi nāmehi terasahi vārehi dvepaññāsāya nayehi vibhajjamānaṃ tatheva hoti, vitathaṃ natthi. Esa nayo sotadvārādīsupi āpāthamāgacchantesu saddādīsu.

Tasmā tathāgatoti vuccatīti yaṃ yathā lokena gataṃ, tassa tatheva gatattā tathāgatoti vuccati. Pāliyaṃ pana “abhisambuddha”nti vuttaṃ, taṃ tathāgatasaddena samānatthaṃ. Iminā tathādassibhāvato tathāgatoti ayamatto dassito hoti. Vuttañhetam dhammasenāpatinā -

“Na tassa addiṭṭhamidhatthi kiñci,
Atha aviññātamajānitabbaṃ;
Sabbam abhiññāsi yadatthi neyyam,
Tathāgato tena samantacakkhū”ti.

Suttantepe vuttaṃ bhagavatā -

“Yaṃ, bhikkhave, sadevakassa lokassa...pe... sadevamanussāya pajāya diṭṭhaṃ suttaṃ mutaṃ viññātaṃ pattaṃ pariyesitaṃ anuvicaritaṃ manasā, tamahaṃ jānāmi, tamahaṃ abbhaññāsiṃ, taṃ tathāgatassa viditaṃ, taṃ tathāgato na upaṭṭhāsī”ti.

Yañca, bhikkhave, rattiṃ tathāgato anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjhatīti yassañca visākhapuṇṇamarattiyaṃ tathā āgatādiatthena tathāgato bhagavā bodhimaṇḍe aparājitapallaṅke nisinno tiṇṇaṃ mārānaṃ matthakaṃ madditvā uttaritārābhāvato anuttaraṃ sammāsambodhiṃ āsavakkhayañāṇena saddhiṃ sabbaññutaññāṇaṃ adhigacchati. Yañca rattiṃ anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyatīti yassañca visākhapuṇṇamarattiyaṃyeva kusiṇārāyaṃ upavattane mallānaṃ sālavane yamakasālānamantare anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati. Yaṃ etasmiṃ antareti imāsaṃ dvinnaṃ saupādisesaanupādisesanibbānadhātūnaṃ vemajjhe pañcacattālīsavassaparimāṇe kāle paṭhamabodhiyampi, majjhimabodhiyampi, pacchimabodhiyampi yaṃ suttageyyādippabhedam dhammaṃ bhāsati niddisaṇavasena, lapati uddhisanaṇavasena, niddisati paṭiniddisaṇavasena. Sabbam taṃ tatheva hotīti taṃ etthantare desitaṃ sabbam suttageyyādinavaṅgaṃ buddhavaṇaṇaṃ atthato byañjanato ca anupavajjaṃ anūnaṃ anadhikaṃ sabbākāraparipuṇṇaṃ rāgamadanimmadanaṃ...pe... mohamadanimmadanaṃ, natthi tattha vālaggamattampi avakkhalitaṃ, ekamuddikāya lañchitaṃ viya ekanāliyaṃ mitaṃ viya ekatulāya tulitaṃ viya ca taṃ tatheva hoti yassatthāya bhāsitaṃ, ekanteneva tassa sādhanato, no aññathā. Tasmā tathaṃ, avitathaṃ, anaññatham. Etena tathāvāditāya tathāgatoti dasseti. Gadaatto ayaṃ gatasaddo dakārassa takāraṃ katvā, tasmā

tathaṃ gadatīti tathāgatoti attho. Atha vā āgadanam āgado, vacananti attho. Tatho aviparīto āgado yassāti dakārassa takāram katvā tathāgatoti evamettha padasiddhi veditabbā.

Yathāvādī tathākārīti ye dhamme bhagavā “ime dhammā akusalā sāvajjā viññūgarahitā samattā samādinna ahitāya dukkhāya saṃvattantī”ti paresaṃ dhammaṃ desento vadati, te dhamme ekanteneva sayaṃ pahāsi. Ye pana dhamme bhagavā “ime dhammā kusalā anavajjā viññūppasatthā samattā samādinna hitāya sukhāya saṃvattantī”ti vadati, te dhamme ekanteneva sayaṃ upasampajja vihāsi. Tasmā yathāvādī bhagavā, tathākārīti veditabbo. Yathākārī tathāvādīti sammadeva sīlādiparipūraṇavasena sammā paṭipanno sayaṃ yathākārī bhagavā, tatheva dhammadesanāya paresaṃ tattha paṭiṭṭhāpanavasena tathāvādī. Bhagavato hi vācāya kāyo anulometi, kāyassapi vācā. Tasmā yathāvādī tathākārī, yathākārī tathāvādī ca hoti. Evaṃbhūtassa cassa yathā vācā, kāyopi tathā gato pavatto. Yathā ca kāyo, vācāpi tathā gatā pavattāti attho.

Abhibhū anabhibhūtoti upari bhavaggaṃ heṭṭhā avīcinirayaṃ pariyaṇtaṃ katvā tiriyaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu bhagavā sabbasatte abhibhavati sīlenapi samādhināpi paññāyapi vimuttiyāpi vimuttiñāṇadassanena, na tassa tulā vā pamāṇaṃ vā atthi, asamo asamasamo appaṭimo appaṭibhāgo appaṭipuggalo atulo appameyyo anuttaro dhammarājā devānaṃ atidevo sakkānaṃ atisakko brahmānaṃ atibrahmā. Tato eva sayaṃ na kenaci abhibhūtoti anabhibhūto. Aññadatthūti ekaṃsatthe nipāto. Yañhi kiñci neyyaṃ nāma, sabbam taṃ hatthatale āmalakaṃ viya passatīti daso. Aviparītaṃ āsayādiavabodhena hitūpasamhārādina ca satte, bhāvaññathattūpanayavasena saṅkhāre sabbākārena suciṇṇavasitāya samāpattiyo cittaṇca vase vattetīti vasavattī. Ettāvatā abhibhavanaṭṭhena bhagavā attano tathāgatabhāvaṃ dasseti.

Tatrevaṃ padasiddhi veditabbā - agado viya agado. Ko panesa? Desanāvilāso ceva puññussayo ca. Teneva hesa mahānubhāvo bhisakko viya dibbāgadena sappe, sabbe parappavādino sadevakaṇca lokaṃ abhibhavati. Iti sabbalokābhibhavane tatho aviparīto desanāvilāso ceva puññussayo ca agado assāti dakārassa takāram katvā tathāgatoti veditabbo. Tena vuttaṃ “sadevake, bhikkhave, loke...pe...vasavattī, tasmā tathāgatoti vuccatī”ti.

Gāthāsu sabbalokaṃ abhiññāyāti tedhātukalokasannivāsaṃ jānitvā. Sabbaloke yathātathanti tasmim tedhātukalokasannivāse yaṃkiñci neyyaṃ, taṃ sabbam yathātathaṃ aviparītaṃ jānitvā. Sabbalokavisamṃyuttoti catunnaṃ yogānaṃ anavasesappahānena sabbenapi lokaṃ visamṃyutto vipparamutto. Anūpayoti sabbasmimpi lokaṃ taṇhādiṭṭhiupayehi anūpayo tehi upayehi virahito.

Sabbābhibhūti rūpādini sabbārammaṇāni, sabbam saṅkhāragataṃ, sabbepi māre abhibhavitvā ṭhito. Dhīroti dhitisampanno. Sabbaganthappamocanoti sabbe abhiññāyagāyaganthādi ke mocetvā ṭhito veneyyasantaṇepi attano desanāvilāseṇa tesam pamocanato sabbaganthappamocano. Phuṭṭhāssāti phuṭṭhā assa. Karaṇatthe idaṃ sāmivacanaṃ, phuṭṭhā anenāti attho. Paramā santīti nibbānaṃ. Tañhi tena ñāṇaphusaṇena phuṭṭhaṃ. Tenevāha “nibbānaṃ akutobhaya”nti. Atha vā paramā santīti uttamā santi. Katarā sāti? Nibbānaṃ. Yasmā pana nibbāne kutoci bhayaṃ natthi, tasmā taṃ akutobhayaṃ natthi.

Anīghoti niddukkho. Sabbakammakkhayaṃ pattoti sabbesaṃ kammānaṃ khayaṃ

pariyosānaṃ accantābhāvaṃ patto. Vimutto upadhisaṅkhayeti
upadhisaṅkhayasaṅkhāte nibbāne tadārammaṇāya phalavimuttiyā vimutto. Esa soti
eso so. Sīho anuttaroti parissayānaṃ sahanaṭṭhena, kilesānaṃ hananaṭṭhena ca,
tathāgato anuttaro sīho nāma. Brahanti seṭṭhaṃ. Cakkanti dhammacakkaṃ.
Pavattayīti tiparivaṭṭaṃ dvādasākāraṃ pavattesi.

Itīti evaṃ tathāgatassa guṇe jānitvā. Saṅgammāti samāgantvā. Taṃ namassantīti
taṃ tathāgataṃ te saraṇaṃ gatā devamanussā namassanti. Mahantehi sīlādiguṇehi
samannāgatattā mahantaṃ, catuvesārajjayogena vītasāraḍaṃ. Idāni yaṃ vadantā te
namassanti, taṃ dassetuṃ dantotiādi vuttaṃ. Taṃ uttānatthameva.

Iti imasmiṃ catukkanipāte chaṭṭhe sattame ca sutte vaṭṭaṃ kathitaṃ,
paṭhamadutiyaṭṭhiyadvādasamaterasamesu vivaṭṭaṃ kathitaṃ, sesesu vaṭṭavivaṭṭaṃ
kathitanti veditabbaṃ.

Terasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Iti paramatthadīpaniyā

Khuddakanikāya-aṭṭhakathāya

Itivuttakassa catukkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanakathā

Ettāvatā ca -

Dhammissarena jagato, dhammālokavidhāyinā;
Dhammānaṃ bodhaneyyānaṃ, jānatā desanāvidhiṃ.

Taṃ taṃ nidānamāgamma, sabbalokahitesinā;
Ekakādippabhedena, desitāni mahesinā.

Dasuttarasataṃ dve ca, suttāni itivuttakaṃ;
Itivuttappabhedena, saṅgāyimsu mahesayo.

Chaḷabhiññā vasippattā, pabhinnaṭṭhisambhidā;
Yaṃ taṃ sāsanaḍhorayhā, dhammasaṅgāhakā pure.

Tassa atthaṃ pakāsetuṃ, porāṇaṭṭhakathānayaṃ;
Nissāya yā samāradhā, atthasaṃvaṇṇanā mayā.

Sā tattha paramatthānaṃ, suttantesu yathārahaṃ;
Pakāsanā paramattha-dīpanī nāma nāmato.

Sampattā pariniṭṭhānaṃ, anākulavinicchayā;
Aṭṭhattiṃsappamaṇāya, pāḷiyā bhāṇavārato.

Iti taṃ saṅkharontena, yaṃ taṃ adhigataṃ mayā;
Puññaṃ tassānubhāvena, lokanāthassa sāsanaṃ.

Ogāhetvā visuddhāya, sīlādipaṭipattiyā;
Sabbepi pāṇino hontu, vimuttirasabhāgino.

Ciraṃ tiṭṭhatu lokasmiṃ, sammāsambuddhasāsaṇaṃ;
Tasmiṃ sagāravā niccaṃ, hontu sabbepi pāṇino.

Sammā vassatu kālena, devopi jagatippati;
Saddhammanirato lokaṃ, dhammeneva pasāsatūti.

Iti badaratitthavihāravāsinā ācariyadhammapālena katā

Itivuttakassa aṭṭhakathā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 04. Σχόλια για τις ρήσεις του Βούδα. 4. Η ενότητα των τεσσάρων έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org